Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадуьл 1923 шера денз ★ ЕРА, 31 МАЙ, 1990 ШУ. ★ № 64 (7878). ★ Мах 3 кеп.

М.С. ГОРБАЧЕВА КАНАДЕИ США-и ЕШ ЙОЛА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ВИЗИТАШ

Москвера дІавахар

29 мае паччахьалкхен визитегІа Москвера Канадеи США-и вахав СССР Президент М. С. Горбачев.

М. С. Горбачевца цхьана бахаб из накъавоаккхаш бола СССР Президентски Совета членаш Э. А. Шеварднадзе, Ю. Д. Маслюков, Е. М. Примаков, Ю. А. Осипьян, С. С. Шаталин.

Аэропорте М. С. Горбачев накъавоаккхаш бар СССР паччахьалкхен а политически а кулгалхой — Л. Н. Зайков, В. А. Крючков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, Н. И. Рыжков, Н. Н. Слюньков, А. Н. Яковлев, А. И. Лукьянов, П. Г. Разумовский, А. Н. Гиренко, Е. С. Строев, Г. И. Усманов, И. Т. Фролов, Ч. Айтматов, В. В. Бакатин, В. И. Болдин, В. Г. Распутин, Г. И. Ревенко, В. А. Ярин, кхыбола официальни нах.

Накъавоаккхаш хиннараща бар СССР-ерча гІулакхашка ханна поверенни бола: Канада — Д. Тэйлор, США — Дж. Джойс.

(ТАСС).

РСФСР халкъа депутатий Съезда соцам

РСФСР Лакхехьарча Совета Председателах

РСФСР халкъа депутатий Съездо соцам бу: РСФСР Лакхехьарча Совета Председателалла харжа новкъост Ельцин Борис Николаевич.

Борис Николаевич Ельцин

РСФСР Лакхехьарча Совета Председатель

Б. Н. Ельцин ваьв 1931 шера 1 феврале Свердловски областерча Бутка яхача юрта. 1955 шера цо чакхъяьккхай Уральски политехнически институт, инженера-гІишлонхочун специальность а Іомаеш. Дукхача шерашка цул тІехьагІа тайп-тайпарча гІишлон организацешка Свердловске болх беш хиннав.

КПСС член ва 1961 шера денз. 1968 шера партийни балха тІа вахав. Отдела заведующи, секретарь, хІьта 1976 шера денз 1985 шерага кхаччалца хьалхара секретарь хиннав парте Свердловски обкоме.

1985 шера денз — КПСС ЦК аппарате, КПСС ЦК секретарь. Цу шера декабре из хержав КПСС МГК хьалхарча секретаралла. 1986 шера денз 1988 шера феврале кхаччалца — КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат.

1987 — 1989 шерашка — СССР Госстрой председатела хьалхара заместитель — СССР министр. 1989 шера хержав СССР халкъа депутаталла. СССР-а Лакхехьарча Совета член, СССР Лакхехьарча Совета гІишлони архитектуран дешашта йолча Комитета председатель.

Укх шера марте Российски Федераце халкъа депутаталла хержав. РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезде альтернативни ларда тІа хержав РСФСР Лакхехьарча Совета Председателалла.

Нохч-ГІалгІайче: *перестройка наькъагІа*

Нохч - ГІалгІай «Терек» яхача производственни мебельно - дахчан хІамаш еча объединене дукха ха йоацаш болх бе йолаялнийтай «ИМА» яха керда лини. Цо участкера дукхадар дикагІча оагІорахьа хийцад. ХІанз, шозза - кхозза овсаре гІа къахьег цу тІа болх беча мебельщикаша.

ФРГ-ера ера «ИМА» яха лини кара а ерзаяь, цу тІа шаьрра болх бе а цунна наладка е а Іомабеннаб комсомолец Клязьмин Алексейи коммунист Тангиев Бек-Хании. Іалаьмате чІоагІа тешал ду цар кердача обрудованена. Производстве цун бехкагІа хьовзам хилар кхера ца везаш, болх беш я из, йоах цар.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа): «ИМА» яхача лине тІа болх беш ба оператораш А. Клязьмин, Б. Тангиеви.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

СЕЛХАН: кердадараш, хоамаш

Керда вахар дулларгда

Дукхача шерашка чуІе фусамаш йоацаш сагота хьийзаб Ачхой-Мартановски районерча «Лермонтовский» совхоза къахьегамхой. ХІанз из гІулакх тоалуш доагІа.

Лаьтта хьакъоаста а даь, сагота чуІе фусамаш эша нах балха хьанйцар, Іалашбир уж техникаца, гІишлон материалашца. Долче, нах цІеноп хьалде болабелар. Укх шера совхозе хьалде лерхІ 1120 квадратни метр хула итт цІа. Боахама низ дІакхоачаргболаш дийтеш из декхар? Из хаттар дир аз совхоза директорга Бажаев Русланага.

— Низ дІакхоачаргба мотт сона, — аьлар цо. — Уж цІенош хьалдераш цар чу бахаргбола нах ма бий. Керттерча даькъе тха совхоза болхлой ба уж. Царна мел эша материально - техническ и Іалашо яьй совхозо. Царгара керттера оаха хьадехаш дар да — шу чакхдоаллаш цІеноп хьалдаь дахар.

Цу цІеношка баха хайшача наха итт шера хьатакха беза гІишлон материалий мах. Цул тІехьагІа совхоза баланса тІера дІадаргда цІенош, цар шоай доалахьа хургда уж тІаккха. Цу гІулакха болхлой чІоагІа раьза ба. Масала, цІенош хьалдеча дакъа лаца чІоагІа безам болаш хилар ткъо совгІа саг. Царех хьакъоастабир саггота чуІе фусамаш эшаш бараш.

ХІанзле цІеношта лардаш ехка а баьнна, пенаш хьалдотта доладаьд. ЦІенош хьалдеча хьатІаозаш я кирпишк, цемент, кхыйола материалаш. ХІьта цІенош цаІ шоллагІчоа тара хургдоацаш да. Цу гІулакха духьала бац боахама кулгалхой.

Хьайбай йоакхо ю

Дика вІаштІехьа а даькха, доакъар кийчде болабеннаб «Самашкинский» совхоза арендатораш. Из кхетаде доагІаш а да: укх шера цу боахама планагІа эшаргйолаш я 11 эзар тонн силос, цаІи ахи эзар тонн сенаж, 1,2 эзар тонн йол.

Май бетта юкъ екъаялалехьа силос йолла болабелар укхаза, хІанзлехьа массехк эзар тонн силос елла а баьннаб уж. Эггара хьалха из болх дІаболабир ахархочун балхах дика кхеташ вола Бажиев Найна керте латтача кхоалагІча бригадерча арендатораша. Цо хІанзлехьа 110 тонн моша доакъар кийчдаьд. Хьинаре къахьег йоккха опыт йолча комбайнера Бахмадов Халида, механизатораша Майтукаев Сайде, Межиев Руслана, Лабазанов Іийсас, кхычар. Сенаж кийчъяра технологи нийса лелаю ахархоша.

Бригаде 280 гектара тІа дІайийнай хьажкІаш. Уж дика тІа а яьннай. Укх деношка царна макха баккха лерхІаш ба укхаза.

В. КУРБАНОВ.

Доакъар — дукхагІа

Доакъар кийчдара проблемаш ювцара хетаяь семинар - совещани хилар «Красный пахарь» яха шелковски колхозе. Цига дакъа лоацаш бар КПСС райкомий хьалхара секретараш, халкъа депутатий районни Советий председателаш, «Чечингагропром» объединене, районни агропромышленни объединенейи комбинатийи кулгалхой. Семинар - совещанин яьр вар КПСС обкома шоллагІа секретарь П. Н. Громов.

Гулбеннараша чІоагІа теркам тІабахийта дийцар республике хьайбай продукташ кІезига йоахаш хилар дукхагІча даькъе боахамий доакъара база эсала хилар, ханнахьа оарцагІа а баьнна кхоачам хиллал а дика а доакъар боахамашка Іалаш ца дар бахьан долаш хиларах дола дешаш. белгалдаьхар гІулакх дІахо тоадара наькъаш.

Семинар - совещани чакхъяьлча колхоза шурий-товарни ферме хилар цига дакъа лоацаш хиннараш. Боахама кулгалхочо Н. Фролова царна йовзийтар силос, сенаж чуйоллара, йол кийчъяра технологи.

РОССИ НИЗ БОЛАШ ХИЛИЙТАРА

МОСКВА, 30 МАЙ. (ТЕЛЕФОНАЦА).

Шийтта дийнахьа болх баьчул тІехьагІа салоІаш ба РСФСР халкъа депутаташ. Цар из бокъо яьккхай демократически хьале Россе кхоане бахьан долаш РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезде ира къовсам лоаттабаьчул тІехьагІа. Тахан уж берригаш Росси шин лоІаме хилийтара тІехьа ба, цудухьа йир цар цун суверенитета хьакъехьа дукха дискуссеш.

ХІара депутато дувцар шийна из миштa хилча бакъахьа хет. Цхьаболчар йоахар суверенитет экономически даькъе хилча кхоачам ба, бакъда, дукхагІчар дІадехар из политически а экономически а хулга. ХІана аьлча, Росси дукха къамаш даха Іалаьмате боккха мохк ба, из ишттa дале а, кхыча союзни республикай яраш санна бокъонаш яц цун тахан.

Цу хьакъехьа шин Платформа тІа дийцар альтернативни кІийлен тІа РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезде хержача РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела Ельцин Борис Николаевича.

Съезде хиннача дискуссех массехк дош алар дийхар аз РСФСР халкъа депутатагара, КПСС Ведески райкома шоллагІча секретарагара, СССР йоазонхой союза членагара С.-Хь. НУНУЕВГАРА. Цо аьлар:

— Российски парламента долча бесса довза деза шин мехкарча дерригача халкъашкара хьал, автономии образованешта эшар-доацар фуд ха деза. Из цунна ца хой, цу дерригне цо йоакхо ца йой — Росси низ болаш а барт чІоагІа болаш а хила йиш яц. Цудухьа Россе суверенитетах дувцача хана дувца деза автономни образованей суверенитетах а, хІьта цу хьакъехьа декларации тІаэца а еза.

Россе а цига дахача халкъий а кхоаненах къамаьлаш деча хана юврагІа шоашкахьа увзабе гІерт цхьаболa халкъа депутаташ. Цхьан автономии республина е массехк областа социальни а экономически а хьал тоадарах чакхдоалаш дац гІулакх. Россе хьаІайна саггота проблемаш къоастаярга вуга нийса никъ белгалбар да керттера дар.

— Сайт-Хьамзат, нагахьа санна РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезде къамаьл де хьай аьттув баьлча, фу аргдар Іа?

— Халкъа депутатаршта аз дувцаргдар Нохч-ГІалгІайче геттара халача социальни хьале хиларах, хьабе болх боацаш вай республике итташ эзараш нах хиларах. Мадарра аьлча, индустриально дегІаяьхкача регионашта бийдал а болхлой а лоаттабу моттиг хиннай вай республиках. Селхан хьахиннаяц уж еррига проблемаш. Бакъда, Нохч - ГІалгІайче юхаметтаоттайнча денз къоаста ца еш хьайоагІа уж. Цул совгІа, кердаяраш ІотІаетталу.

Нагахьа санна Съезде къамаьл де са вІаштІехьа доале, аз оттадергда ГІалгІай автономи а исторически нийсхо а юхаметтаоттаярах дола дош. Халкъа депутата Богатырев Бембулата даь къамаьл нохчий халкъа цІерагІа хьаллацар хургда цох.

Министерствай а ведомствай а кулгалхошка хоаттаргдар аз: Нохч-ГІалгІайчено фу даьд шоана, додар а доагІар а цунна кач хІана дехк оаша?, аьнна. Ишта а геттара халача экологически хьале йолча вай республике хьалъе беннабар Гудермесски биохимически завод, хІьта Шелковской районе — атомни электростанци, кхыйола экологически зене производстваш.

Нагахьа санна уж а кхыдола а дешаш укхаза, Москве къоастаде тха, халкъа депутатий, вІаштІехьа ца доале, шин дош ала деза Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совето.

— Сайт-Хьамзат, Съездо миштa тІанйцар РСФСР халкъа депутата Богатырев Бембулата даь къамаьл?

— Геттара дика тІанйцар. из кхыча тайпара хила йиш йолаш а дацар, хІана аьлча Бембулата даь къамаьл хьаькъал долаш, корта болаш дар. Къамаьл даьд алийтар духьа даьдацар из. Цо аьнна хІара дош Бембулата дег чура дена ца Іеш, дерригача халкъа дег чура доагІаш дар. Цудухьа, депутаташа Іалаьмате чІоагІа тІа а ийцар. Цар дІакхетадир гІалгІашца лелаер харцо йолга, цар автономи юхаметтаоттаянза яргйоацилга. Цхьайкха а белгалдоаккхаргдар аз: соьна хетачох, Бембулата мара долчча тайпара доашхаш, нах дІакхетабеш дийцадац гІалгІай автономех, нохчашта а гІалгІашта а тІалоаттадаьча Іазапах.

— Сайт-Хьамзат, халкъа депутат хиларах тарра, харжархоша цхьацца дехараш даь хург ма дий хьога Съезде воагІаш. Уж кхоачашдара фу де кхийпад хьа?

— Бакъдар аьлча, мукъа ха кІезига я депутатий, бе беза болх Іалаьмате дукха ба. ХІьта а цхьадола хІамаш де аьттув баьннаб са. Масала, халкъа депутатаца Аслахановца законагІа йоацаш репрессеш яьчарна йолча Московски ассоциаце хиннав со, цун вице-президентаца Ермоленкоца къамаьл хиннад. Нохчашта а гІалгІашта а Іобохьийтача хана хиина зе юхаметтаоттадарах дола дош РСФСР халкъа депутатий Съезде а Лакхехьарча Совете а оттаде лерхІ тха депутатски группас.

Российски Федераце правительствас дош деннад керда производстваш, филиалаш хьаеллаш наха болх бе моттигаш хилийта. Республике нохчийи гІалгІайн меттала телерадиоканал хьаеллара, наьна меттала журналаш арахецара хьакъехьа дош оттадаьд.

Уж хІамаш де вІаштІехьдаьннад са хІанзарчоа, хІьта де дезараш-м дукха да.

М. БАРАХОЕВ, тха спецкорр.

ТУРПАЛА ЦІИ — МЕХКАХОЙ ДЕГАШКА

Укх деношка Надтеречни районерча Лоха Невре доккха цІей хилар. Юрта чуволлача доккха хоза кийчдаь транспарант латтар. Цу тІа яздаьдар «Марша доагІалда шо, хьаьший!», центре — «Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац», яздаьдар. Дукха нах гулбеннабар культура Цlенна хьалхашкарча майда тІа. Берригаш хоза кийчбенна, дегаш гІоздаьнна бар. Уж укхаза баьхкабар шоай юртахочоа — Висаитов Мовлида Советски Союза Турпала сийлен цІи ялар дезде.

ЦІей дІадоладеш района кулгалхой, юртахой, хьаьший хилар турпал ваь а ваьха а цІа дагІача улица тІа. ЦІенна юххе сайца цхьа юкъ яьккхар. Цу ханна райисполкома председателa М. Тазнева Іобийшар Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совето баь цу улицах М. А. Висаитова цІи тилларах бола соцам.

Керда улица хьаелла бокъо елар Москверча хьаьша полковника Р. Звягельскена. Из ва «Полка командир Висаитов» яха дика очерк язъяьр. Из эггара хьалха араьлиннай «Советски бІухо» яхача журнало, тІа.

Фронтовикаш хиннараш, Висаитова однополчанаш, юртахой турпала каша тІа баха хилар, цига из дагавеха цхьа ха яьккхар.

Цул тІехьагІа культура Цlенна хьалхашка митинг хилар. Цига турпалах лаьца къамаьл дир С. Мурадова — № 1 йолча юкъерча школерча интерната заведующе.

Цу ханна майда тІа байлар говрабаьреш, ферташ тІа а тохкаш. Уж бар Сийлахьбоккхача Даймехка тІем тІа хинна нах, царца бар М. Висаитова полкаца хиннараш а.

Турпалах дош оалаш къамаьлаш дир митинге хьехархочо А. Эднева, Іилманхочо З. Джамалханова, Советски Союза Турпала Х. Дарчиева, тІемен къахьегамен ветераний республикански совета члена М. Зазуле, комсомола райкома хьалхарча секретара Р. Гириева, Сийлахь-боккхача Даймехка тІем тІа хиннача А.-Х. Султанова, НГІАССР МВД отдела начальника, милице подполковника А. Докаева, СССР халкъа депутата С. Авторханова.

Митинг чакхьаьлча доккха ловзар хилар, района самодеятельни артисташа концерт оттадир.

С. СУЛТАНОВ.

XXI Нохч-ГІалгІай областной партийни конференце

РЕЗОЛЮЦИ

КПСС обкома отчетага ла а дийгІа, из йийца а йийца, областной партийни конференце белгалдоакх, 1988 шера декабргара хІанзалца йолча юкъагІа республика коммунисташа, юххьанцарча парторганизацеша, партийни комитеташа политически общественнии вахара еррігача сферашка перестройкеи демократизации кІоаргъяра болх баь хилар.

Отчетни юкъагІа политически экономически реформаш Іалашъяра, къамашта юкъера юкъмоттиг, еррига идейно-кхетама процесс тоаяра балха керда, пайданегІа йола формаши методаши лохаш хиннай парте областной комитет. Цо шин гІулакхаш юххьанцарча парторганизацейи хоржаш йолча партийни органийн лоархІам лакхбара, комиссей болх партийни политика лоархІамегІарча лостамашка чІоагІбара, обкома членаши членалла кандидаташи пленумашка, бюрошка дувцаргдола дешаш кийчдеча шерра юкъеозара тІадерзадаь леладаьд. ТІанйеш йола решенеш лоархІамегІа, корта болашагІа а лирагІа а тІахьожам лоаттабаьб уж кхоачашъяра. Цу тайпарча гІулакхаша гласноста боарам лакхбу. перестройечни процессий лелама тІабохийташ бола партийни низ чІоагІбе йиш хулийт, республикера общественно-политически хьал лерттІа лоаттадара гІо ду.

Партийни комитеташа тІатеІІап леррагІен лелабу боахама доал дара керда, прогрессивни формашка довлара, договорни декхараш кхоачашдеча тІахьожам лоаттабелга Іалашдара тІаберзабаь никъ. Чакхдоахача гІулакхаша гІо даьд республика халкъа боахама экономически хьокхамаш тоадара.

Промышленни производства объемаши къахьегама овсарлен лакхъяра темпаш сихъеннай, халкъа эша товараш хьадара, бахача наха бытовой гІулакхаш дара планови заданеш кхоачашъю, паччахьалкхени кооперативнии торговле розничнии товарооборот дукхагІа хиннай. Паччахьалкхенна ялат, доахаш коа тІара оалхазараши, шура а тха а, хьарбазаши пасташи дІателара планаш кхоачашъяьй. ДукхагІа арахийцай сомий-баьцадаарий консерваш, маькхабулкай хьисапера хІамаш, сокаши корта бохош доаца маларашп.

Цунца цхьана, КПСС обкома, партийни комитетий отчет еча юкъагІа аьттув баьннабац кхачан продукташца баха нах Іалашбелга тоъал тоаде, промышленни предприятешa юрта бокъонца новкъостал делга вІаштІехьдаккха, чуІе цІенош хьалдара даькъе цІенхаштта тІехьадисар дІадаккха, бахача наха хьатІадоагІачунн цар дІадодачунн боарамашта юкъера юкъ лоацъе, къахьегалуш болча бахача наха балхаш нийсдара проблема къоастаелга а хІьта ишттa парте обкомо оттаяь республика партийни комитетшен организацешен КПСС XXVIII съезда кийчо яра чакхдоахача гІулакхий программа кхоачашъелга а Іалашде.

Идейно-политически кхетамен балха тІа хьалхагІа а санна долаш да къьнара юхамаччахьара хІамаш, массаза а шин ханнахьен йоагтІача тайпарен духьала хІама тохац демагогенен яьссача уйлаштен. ДІахо эргадаьккха тоаде дезаш да интернациональни кхетам лулга, халкъашта юкъера доттагІал чІоагІделга, республика территоре тІа дахача дерригача къамий вналий хьашташ кхоачашделга.

Парте областной комитета балха тІа карардувлийташи кхоачамбоацараши нийсденнад тІанйдеш дола соцамаш тешшаме кхоачашделга обкомо вІаштІехьа ца даккхарах, боагтІаш бола тІахьожам лоаттабелген доагІар дизза хьадехилгеп Іалашдаь ца хиларах. Парте обкома членийн членалла кандидатийн цхьадолча даькъо юкъ-юкъе мара кхоачашдаьдац шоашта тІадехка декхараш. йоагтІаш йола инициативен шоашкара уйлен гойтаяц, хІьта из бахьан долаш лоадамбоацаш хиннад юкъарча гІулакха юкъе цу коммунисташа лаьца дакъа.

КПСС обкома балха стили методаши эргайоахаш тоаяра, партийни комитетий аппарат хувцара болх баь боллаше а, цар чакхдоахаш дола организаторски политически гІулакхаш партийни органашта хьалхашка латтача декхарий боарама кхоачамбеш дац хІанз а. Комиссейи отделийи гІулакхашка мелал холу дукккхаза а, массаза а леладац уж тІатеІІан инициатива йолаши. цІенхаштта кхоачамбоацараш долаш моттигаш нийслу хІанз а кулгалду кадраш хьахаржара, балхаш тІа дІаннйсъяра, царна кхетам балара даькъе.

Юххьанцарча партийни организацешта кулгалдара даькъе КПСС обкома дика вІаштІехьдаьннадац системагІа, тІатеІІа болх белга. Из бахьан долаш нарех дукккхаярашка перестройка юххьанцарча боарам тІа сецай, къахьегама коллективашта коммунисташа влияни яра формаши методаши вахаро дІадехарел тІехьаюс.

Партийни комитеташа вІаштІехьдаьккхадац бокъонаш телхаярцен зуламащцеп къовсам лоаттабара болх хила боагтІача боарам тІа боаккхилга, кхоачамболлаш лакхбаьбац бокъонаш лораеча органашка болх беча коммунистий бехктокхам. Ловчча тайпара дикадар хьахилац хІамилг якххарца, спекуляцеца, социалистически доалахье лечкъаярца лоаттабеча къовсаме чакхдоахача гІулакхех.

XXI Нохч-ГІалгІай областной партийни конференце

1. Отчет еча юкъагІа КПСС областной комитето баь болх кхоачамболаш лархІа.

2. ХІанзарча юкъагІа парте областной комитета гІулакхашка наькха вахара боарами хьал-тарон лакхъяра, уж духовно бІаьхий бара гІо деш йола общественно-политически социально - экономически доакъошка овлангара денз эргалонаш яра духьа беча беррigача партийни балха демократизаци, перестройка яра процессаш дІахо дегІайоалаелга керттера лархІа.

Коммунистий, юххьанцарча организацейи комитетийи гІулакхаш общественнии производственнии вахар дегІадоаладара даькъе керттера позицеш лувцара, шоай мугІараши дерригa унахцІена низаши парте белгалбаь общество кердаяккхара тІаберзабаь никъ чакхбаккхар духьа вІашагІтохара тІадерзаде.

Дукха партеши политически плюрализми реальни хьалашка партийни комитеташи организацеши ирача дешаштеи дискуссештеи юстара ца ювлийта.

Цхьаккха дича а СССР Конституце яха чутІара ца доалаш партийни пропагандеи политически гІулакхаши леладе.

Бахача наха юкъе беча балха тІа парторганизацей, халкъа депутатий Советий, идеологически актива инициатива дегІаккхувла, дикагІдолча общественнии низащарен къахьегамхой самодеятельни объединенешцарен бувзам чІоагІбе. Перестройка кхел бахьан долаш областной парторганизацеш йола йоакхо хьаллоацаши цун новаторски идеяш дІатІаэцаши мел барашца гуччахьара къамаьл хила а цхьана гІулакхаш леладе а. Цу цхьан ханна республикера общественно - политически хьал толхадара шоашта болча аьттона леладу готтагрупповой гІулакхаши хьашташи организаторски политически балха еррігача формашца хьагучадаха.

Областной партийни организаце, хоржаш йолча цун органий кулгалхой гІулакхий хьакъехьа коммунисташкеи парте боацарашкеи шерра хоам бе.

3. Парте XXVIII съезда оттаяьча «Гуманни, демократически социализмага» яхача КПСС ЦК Платформаи КПСС Уставеи Проектий идеяши керттера положенеши къоабалъе.

Цунца цхьана уж программни документаш кхы тІа а нийсде дезаш да дукха партеш йолча хьалашка экономика рыночни формашка довла дезаш хилари партийни организацей гІулакхаши теркал а деш.

4. Республика экономически социальни доакъош дегІаккхувлара кулгалдара административно - командни методаш тІара, советски боахамеи органашта хьалхара доал дара тІера леррагІа юхадовлилга чакх а доахаш. КПСС обкомо тІатеІІа юкъекхахьа еза балха политически методаш: шоашта тІадиллача гІулакха хьалхара кадрай бехктокхам, къахьегама коллективашкара юххьанцарча парторганизацей лоархІам лакхбар, тІанйю решенеш кхоачашъяра лоаттабу тІахьожам чІоагІбар, партийни комитетий гІулакхашка демократизации гласности шерра дегІаккхувлар.

Партийни комитетийи организацийи, паччахьалкхени боахамеи органашка балхаш деш болча коммунистий организаторски политически балха еррига формаши методаши республика социально - экономически дегІайоалаяра юкъметтера е декхараш кхоачашдара тІаерзае:

— карарча пятилетка боарамца нийсдича капитальни гІирсаш хьалдечара гІулакхаш овлангара денз тоадара, гІишлой материалийи гІишлой индустреи промышленность дегІайоалаяра тІадерзадаь гІулакхаш чакхдахара ларда тІа городашкеп юрташкеи хІара шера 2-зза дукхагІа чуІе цІенош хьалдар;

— юрта боахама продукци дукхагІа яхар, баха нах кхачан товарашца дикка дикагІа Іалашбар. Лоамашкара лаьтташ карадерзадара, хьалха хиина юрташи кІо-

(Нистедоалар 3-ча оагІо тІа).

Кулга говзал а хьинар а

— Предприняти тIехьаюсачарех ма йий шун хIанзарчоа, — аьлар аз Назранерча трикотажни фабрика цеха начальникага С. Джандаровага. — Керттера бахьан а ховш да — бедал тоъац шоана. ТIаккха Iа селла могаю Аушева Мотя мо болча хьалхале лелаеча наха мичара корайоагIа из бедал а хIаьта шоай нормаш-планаш тIехкхоачашъяра эшаш дола кхымелдар а?

— Кулгий сухал, лакхара профессиональни кулг - говзал, хьинар, хIаьта хIара минотах бизза пайда эца гIертар, — из да цу моча наьха каялар. ТIаккха барзкъаш цар сихагIа ме тег, — бедал а дукхагIа цар бе кхоача.

ДIахо дувца мича деза из. Ше болх беча дуккхача шерашка Iоаяь из «къайле» шоана сурта тIа гуча швеямотористкага Аушева Мотяйга шортта а я. **М. КАРАЕВ.**

Хургболча фермерий конференцера

ЛАЬТТА ШИЙ ДАЬГА ЮХАКХАЧИЙТА

Сунженски районе хилар ахархой (фермерски) боахамаши юртабоахама кооперативаши, садово-огороднически товариществаш, арендни коллективаш вIашагIйохкара дош къоастадеча республикански а районни а комиссеша цхьана яь конференци. Цигача бийхабар из гIулакх леладе дага мел бараш. Дукха бар укхаза Галашка, Мужеча, Арште, Ассиновская, Серноводская, Троицкая яхача станицашка, райцентре баха нах. Цхьабараш баьхкабар дувцачунга ладувгIа, лаьтта леладара кердача форма совленаш малагIаш я ха, уйла е. Бакъда, кIезига бацар хIанзлехьа лаьтта дукхача шерашка арендагIа дIаэца лаьрхIараш а.

— Хеза хIама дий из, сунженски рынке дулх дац яхилга, — аьлар конференце къамаьл даьча КПСС Сунженски райкома хьалхарча секретара Р. Татиева. — ХIаьта хIанз из вайдолча бакъдар а хинна дIаэттад.

Хьалха-м дац вайцига материально - технически база кийч а ца еш, ахархой боахамаш вIашагIдохка? — аьнна шийга даьча хаттара жоп а луш, цо аьлар:

— ТIехьа да, геттара а тIехьа, цхьабакъда, цкъа дIадоладе ма дезий из гIулакх. ХьалхагIа ме доладу дикагIа а да.

Ахархой боахамех лаьца цун къайленаш дIайовзийташ дийцар конференце «Сунжа» яхача агропромобъединене планови отдела начальника, ахархой боахамаш меттаоттадара йолча комиссе председатела заместитела Н. Сеидова. Цу дешах цо йоалайир историцара теркам тIаозаш йола факташ. 1925 шу долалуш Ростовна-Дону яхача городе хилар Къулбаседа - Кавказски края болхлой, ахархой, цIеча эскархой депутатий хьалхара съезд. Цига СССР Совнаркома председатела А. Н. Рыкова аьлар укх тайпара дешаш: «Юкъера хьанийцача цхьайолча районашка дулхах боаикха мах геттара а лохбеннаб (фунтах — шиъ кхоъ кепиг). Из нийсденнад болхлочо а гIулакх дечо а дийнахьа цхьан сомал кIезигагIа алапи ца доаккхача хана. Вешта аьлча (фунт-409 грамм) хIара вай краяшка вахача къахьегамхочун таро я дийнахьа 15—20 килограмм дулх эца».

Укхаза дагадоха деза, цу хана дулх массанахьа а шортта хиннилга. Цудухьа, хIара цIагIа дулх доаккхаш хиннадаь цун мах а кIезига хиннаб. Цхьаькха а да, цу хана ахарха ший лаьтта визза да хиннав. Советски Iаьдала эггара хьалха тIаийцача лаьттах долча декрета тIа дIаяздаь хиннад: «Лаьттах пайда ийбара формаш ший лоIаме хила еза — подворни, хуторской, общинни, артельни. Шоашта малагIа форма пайданегIа я къоастадергда юрташкеи поселкашкеи бахача наха шоаша».

Цхьабакъда, 30-ча шерашка чакхъяьккхача тотальни коллективизацес нах доаладара баьхар. Лаьттана доал ца дайтар бахьан долаш, беррига низ дIатIа а бахийта къахьега безам хургбоацача хьале оттавир ахархо. Цудухьа, наьха истолаш тIара беркат сиха кхоачаделар, лоха хинна маьхаш лакхдала доладелар. Тоъаргда пхьа факт йоалайича а. ХIанз вай района хIара юкъерастатистически къахьегамхочун дийнахьа доаккхача алапех цхьа килограмм дулх мара эца таро яц, из а хьаэца дулх хуле. Кхыча тайпара аьлча, 65 шера 80—100-зза тIакхийттаб цун мах, 5—7-зза мара алапи лакх ца деннача. ТIаккха дулх даарал совгIа, керда чкъаьра, фуъ, шура яа а безам ма бий. Уж продукташ а тоъаш яц. Цу тайпара хьал дIададардац, нагахьа санна лаьтта ший боккъонца волча даьга юха ца лой.

Колхозни форма цIенъяь дIаякхха яхилга дац из. Пайда беш йола колхозаш эшаш я. ХIаьта хадданза паччахьалкхен дотаце чотагIа бахаш а зе деш а бола боахам? Масала, тахан районага пачхаьалкхен доалла декхар 128 миллион сомага кхаьчад. Укхаза геттара бIагалъяьннай: Ассиновски консервни завод — 13 миллион сом декхар, ХХ-ча партсъезда цIерагIа колхоз — 14 миллион сом, XIX-ча партсъезда цIерагIа колхоз — 15 миллион сом, «Путь к коммунизму» колхоз — 18 миллион сом. Дика дац хьал кхыча боахамашка а. Пайда беш ЦIеча Эскара цIерагIа йола колхоз мара яц.

ТIаккха фу дергда денхараш доахкаращца? Цхьа къоалам а хьенха уж дIахеца йиш яц. Из чоалхане болх ба. Бакъда, даим пачхаьалкхен букъ тIа уж боагIабе а вIаштIехьдац.

Ахархой боахамаш вIашагIдохкилга мамогга сихагIа чакхдаккха деза, аьнна, соцам бир конференце дакъа лаьцараша. Царна финансови новкъостал дара дош. дукхагIча даькъе хIанз къоастадаь даьннад. ГIулакха баргал еттар цхьа хIама мара дац: дIаэца безам мел барашта дIадала лаьтта дац. Дац из хIанз укх сахьате цун дIачIоагIбаьча даьшка а — юртарча Советашка. Цудухьа конференци чакхйоаллаше хилар халкъа депутатий райсовета исполкома сесси. Укхаза соцам тIаийцар, района колхозашеи совхозашеи леладу лаьтташ хьа а доахаш, райисполкома резервни лаьттан фонд вIашагIйолла, аьнна. ТIаккха укх шере а юртабоахама культураш дIайийна бовлалехьа ахархой боахамаш вIашагIдохка лаьрхIад. Сессе белгалбаьккхар, хьалхагIа хьадаккха дезача лаьттай боарам: ХХ-ча партсъезда цIерагIча колхозагара — 100 гектар, XIX-ча партсъезда цIерагIча колхозагара — 100 гектар, «Путь к коммунизму» колхозагара — 100 гектар, Кирова цIерагIча колхозагара — 100 гектар, «Победа» колхозагара — 150 гектар, ЦIеча Эскара цIерагIча колхозагара — 100 гектар, иштта кхы дIахо а.

Шеко яц, эггара хьалха лаьтташ хьайиде бокъо хургья ший лаьттанцеи кхыча боахамцеи колхозера хьааравала безам хиннача колхоза члена. Амма, лаьтта хьаэца бокъо я юкъера юртабоахама дешар дийшача е юрта боахаме болх баь опыт йолча моллагIча гражданина. Нагахьа санна цхьан лаьттан даькъа массехк претендент хуле, из хьалхагIа хьаэца бокъо лу цу моттиге вахачоа, бокkха дезал болчоа.

Кхыча наха лаьттан участок кхаь шерага кхаччалца арендагIа дIалу. Цу юкъа цо хьахьокха деза боахам эффективни лелабе, юртабоахама профессеш караерзае ший низ дIакхаьчалга.

Э. ТОЛМАЧЕВ.

Нийсхо юхаметтаоттае

ТIадам оттабе хьалха да...

Общественни вахара массе доакъошка кхаьчай перестройка, кхыметтел исторически моттигий, городий, юртий, районий, областий, цIераш хувцача а кхоачаш. Юхаметтаувттаю цхьан хана хинна цар исторически цIераш, хIаьта из геттара дика гIулакх да. Халахете а, кхыча тайпара хIамаш а нийслу.

КЪУЛБАСЕДА - ХИ-РИИ республика столица цIи хувцарца дувзаденна цунах сайна хетар ала левра сона. Городах Орджоникидзех Владикавказ, аьнна, хьалха цун хинна цIи юхатилларах йола информаци 17 мае «Правда» тIа араьяккхар вай республике вовча оагIорахьа вовзаш волча корреспондента А. Грачева. Дег чу шеко чуйсссаеш ба цун хьалхара мугI: «Из цIи йолча (ювцар Орджоникидзе я) городера са тIеххьара информаци я ер», язду цо. ХIаьта газет дешарашта хьалхашка дуккха хаттараш отт: «хIана?», «сендухьа?», «фу хиннад аьнна?». Из ешаш хьо дIахо ваьлча укх тайпара хаттараш отт: «хьанна эшаш да из?», «сен тIа кхоачавергва цо?». Из дерригa дIадаьлча, автора фу хетхьогI ше яздечох? Дукха шек а воацаш ала йиш я: из информаци укх шера 5 марта «Правда» тIа араьяннача «ДоттагIаша массаза а барт бергба» яхача статья тIара хьайсагIаш я, аьнна. Хьажал шоаш.

Информаце хьалхарча мугIарах дийцад вай. Ер ба тIеххьарбар: «Из хоам улица тIа лаьттача наха гIадбаха цIогIарч детташ а тIоараш детташ а тIаийцар». Нагахьа санна цу информаце хьалхарча а тIеххьарча а мугIарашта вай уйла тIайохийте, кIсаргагIа йовзаргья цун автора позици, цун уйла-нигат. Шеко яц, «гIадбаха а тIоараш детташ а» города цIи хувцарах бола хоам тIаийцачарна юкъе ва А. Грачев ше.

Газет дешарашта йоккхача къайленах ше дувцаш санна, цо язду: «Дийцар дар городо малагIа цIи лелаергья — Владикавказ е Дзауджикау яха дош?» Ше дувцачун маIан долчча бесса кхета а дойхьогI корреспондента. ХIана аьлча, вайнах арабаьхача дийнахьа — 1944 шера 23 феврале Орджоникидзех Дзауджикау яха цIи тиллар хIиррий Iаьдалаша. Из дагакхаба дезар города цIи хувца тахан сихбеннараша а цох гIозваьнна информаци язъьйчо а. ХIаьта города цIи хувцанза яргъеце, цох эггара хьалха ший хинна цIи — Владикавказ тилла езар.

Бакъда, дийца ца дийцача, из дош, ховш ма хиллара, къоастаде йиш йолаш дац. Из дувцара цхьа никъ мара бацар: Орджоникидзе яха города таханара цIи йитар е Владикавказ яхар юхаметтаоттаяр. ХIаьта газета тIарча информацега диллача, дош цу тайпара вIалла оттадаь а хиннадац, вешта аьлча, хургдар хьалхе ховш хиннад.

ТАХАН вай дувцаш дола дош вай кIоаргагIа тохке, гучадаргда, алхха городе бахача наьха хьаштех, къаман куралах, догуйла хьокхаденна ца Iеш, города цIи хувцар гIалгIай къаман сий IотоIадеш, цун эггара бочагIча хьашташка кхоачаш а долга. Ховш ма дий, городах Орджоникидзе цIи ВКП(б) ГIалгIай обкома а облисполкома а дехарах тиллалга.

Цу городаца а цун цIераца а айхха дувзаденна хиннад Къулбаседа Кавказе гIорваьнна хиннача революционера Ахриев ГIапура, цIи хезача революционерий-большевикий Яндиев ЗаIамий, Гойгев Iаддал-Хьамида, Албогачиев Ювсапа, Зязиков Идриса, Костоев Бексолта, гIалгIай халкъа дуккхача кхыча къонгий вахар а болх а. Цудухьа цхьан сагIорахьа озабезам беш горсовета сессе яь решени цхьаккха дича а нийса лархIа йиш йолаш яц!

Историе кIоаргаленашка кхача ца гIерте а, хьалха юрт иллача Владикавказ яха крепость хьалъяьй ца дувце а, советски зама дIайолаеннa ха хьанийцача, Октябрьски революце а граждански тIема а шерашка хинначунга хьежача, из мукъагIа цар фуннагIа дой а хьулдург мичад городах цIи хийцарашка, хьагучадоал укх тайпара сурт, укх тайпара бакъдар.

1918 шера июнь бутт чакхбаллаш Моздоке хьэю Г. Бичерахов керте латта «Терски казакий-ахархой совет». ГIайттача кIайча казакаша Моздок, Прохладни дIа а лаьце, Кубански областах дIахоадаю Терски яр, хIаьта бокхха кхерам тIатосс Терски областа пролетарски централашта — Владикавказаи Грозненеи. Тийрка тIарча Советски Iаьдала йоккхий халонаш тIакхаьчача цу деношка В. И. Ленина хьожаварах укхаза кхоач тохкамех чакхваьнна большевик - ленинец, нах шийна тIехьабаха ховш хинна Г. К. Орджоникидзе. 1918 шера 11 июне Владикавказе кхоач из. ДIахо дош лургда вай документашта, хIана аьлча газет дешараша шоаша къоастадергда бакъдар а харцдар а.

1918 шера 20 августе С. Орджоникидзе В. И. Ленинга яхьийтача телеграмма тIара: «6 августа Iуйрийна 5 сахьат даьлча городах Владикавказах летаь казакийи хIиррийи эсарий контрреволюционни бандаш: города центра самообороне хьаллаьцача цар, Советски Iаьдала духьала восстани дIайслайир...

Контрреволюцена духьала, Советски Iаьдал лорадара тIехьа цхьа саг санна гIеттай Молоканскии Курскии слободкаш, ерригa ГIалгIайче а Нохчийче а».

22 августа цу хIамаех дувцаш Ленинга телеграмма йохьийт Къахьегама волча наркома А. Г. Шляпникова: «6 августа съезда заседани йолаш (23 июле денз 1918 шера Владикавказе болх беш яр Тийрка тIа дахача халкъий IV съезд. 6 августе городе контрреволюционни бандаш чухьелхарах ший болх юкъагIбаьккхар цо. хIаьта юхаболабир 20 августе — Ф. Б.) Iуйрийна 4 сахьат даьлча Владикавказа духьала тIом болабир казакаша. Тийшача балхах ЦIеча Эскара штабе лохера этаж дIалаьцар. Ши сахьат даьлча цигара аракхайсар уж...

Цу деношка Орджоникидзе Назране вар. Съезда председателаца цхьана Владикавказа гIо дара гIалгIай отряд вIашагIъеллар».

Уж хIамаш дагалувцаш, 1918 шера 28 ноябре Тийрка тIа дахача халкъий V-гIа съезд хьаеллаш, Г. К. Орджоникидзе аьннад: «...Советски Iаьдал цхьаь дисача хана дерригa зIамига гIалгIай халкъ Советски Iаьдала га даккха эттар».

1919 шера Г. К. Орджоникидзе В. Н. Ленинга Владикавказера яхьийтача телеграмма тIара: «Владикавказа гонахьа а ГIалгIайчене а тIом латта 7-гIа ди да. Беррига гIалгIай, цхьа саг санна, Советски Iаьдал лораде гIайттаб. ЦIеча Эскаро. Курски а Молокански а слободкаша турпала тIом бу контрреволюционни казакий бандашта духьала. Герзаца кийчденнача гIалгIай халкъа съезде 4 феврале аз еннача предложенегIа кортамукъа йола Горски Советски Республика хьаяьлга дIакхайкадаьд...»

КОНТРРЕВОЛЮЦИОННИ бандех Владикавказ лораеш гIалгIай халкъа карагIдаьннараштa мукIарал ду документаш дуккха кхы а кхуела йиш яр. Бакъда, лакхе вай дийцар а кхоачамболаш да Владикавказа историца гIалгIай халкъа а цун телашагIботча къонгий а революционни новсам мел чIсагIа кхотабенна ба дIагойтара. Долче, улица тIа лаьттараша «цIогIарч детташ а тIоараш детташ а» горисполкома решени тIаийцаяр, аьнна, гIалгIай халкъага хаьтта хIама доацаш цо даьчун цIи цаI мара яц — тийша болх, провокаци.

Из иштта деце, города цIи хувца дагадехараша «биц хIана беннаб» ворххIе даь хана денз гIалгIай баьхача а пар хиннача а города гонахьа уллача тIкъаь иттех юрта цIерраш шоаш хиннача бесса юхаметтаоттае? Цу деша политически маIанах ца дийцача а эламий Iаьдал ма дий хаха юкъе лелаш-дахаш. Цхьабакъда, гIалгIашта цIаккха йиш лургьяц шоай дай баьха юрташ, цар цIераш.

ХIаьта города цIи хувцарах аьлча, укхаза тIадам оттабе хIанз а, хетаргахьа, хьалха да. ГIалгIаша везваь тIаийцача а цунна тешаме новкъосташ болаш чакхбаьннача а сага — Орджоникидзе цIи лелаю город хургхиларах тешаш хургда вай.

Ф. БОКОВ,
ГIалгIай автономи юхаметтаоттаяра оргкомитета член, ЧИГУ доцент.

Лоалахой барта хилча...

Итташ шераш даьначул тIехьагIа шоаш баьхача юрташка юхабоагIаргба, 1944 шера укхазара дIабахийта хинна нохчий - аькхий. Цунца цхьана къоастаьй репресси яьча наьха лаьтташка пхьан хана низагIа Iоховшабаь хиннача лакций проблема а. БIарччача шера яьлар Дагестана Совмина комисси «халкъий дас» къа ца хеташ баь хинна шод хьабоасташ.

Казахстане Iобахийтачара юхацIабаьхка нохчий-аькхий республике гIолла дIабаьржача, хеталора этта хьал хувцадала йиш йоацаш долаш санна: Новолакски, аьнна цIи хийцача хьалха Ауховски хиннача района лаьтта керда тIехье хьалкхийнаяр, цунна уж моттигаш а яр дай баьха моттигаш.

Даьй лаьтташка юхабахка сатувсалга дIадоалаш дацар. Шинна а оагIонна хало кIезигагIа а аьттув болашагIа а йолча варианташка а хьежа республике бахача накага къоастаяйта дIаелар уж, дагестанций традиционни йола интернациональни уйла котъяргхиларга дог а доахаш. ВIашагIкхетараш хилар Новолакски районе бахача нахаца. Барта баькхачоа тара да гIулакх. Лакски къамагIа вола бархI эзар саг (районе бахача нахах аханел кIеззига дукхагIба р а ш), шоай лоIам а шоашкара дика гIулакх а гойташ, кийча ба кердача моттиге баха дIабаха, шоай района, шоай юртий цIераш юхе а юташ. Раьза болга, этта хьал атта доацилга хьагойташ ба кердача лоалахоща шоай лаьтташ декъа дезаш бола гIумкий, кхыдола халкъаш.

Лакски къамагIа бола нах баха ховшабе а районии центрана а лаьрхIа дIалургда Махачкалана къулбаседа оагIорахьара 15 эзар гектар лаьтташ.

Нах цига баха дIабахийтар атта гIулакх хургдац: дукхха хьалде деза цIенош, къоастаде деза чоалхане дола доалахьен хьакъехьара дешаш. Цхьабакъда, Кавказе эггара дукхагIа къамаш дахача республике кхетаду: нагахьа санна лоалахоштa юкъе барт хуле из дерригa а де йиш йолаш долга.

(«Московские новости», 1990 ш., 20 май).

ДЕННА ЭША КХАЧА

Кхачан товараш тIа-тIа дукхагIа хилийтара, цар ассортимент шеръяра хьинар айденна къахьегаш ба Грозненски горпищекомбината болхлой. Карара шу доладелча денз пачхаьалкхен планал совгIа цар арахийцад цхьа миллиони 310 эзари сома маьха халкъа эша товараш. Заданел тIех даьккхад 496 тонн генарий даьтта, корта бохабеш доапа малараш — 8 дал. ЙоагIачул дукхагIа арахийцай ах миллион гаргга сома маьха товарни продукци.

Договорни декхараш а кхоачашдаьд коллективо. Къахьегама овсарле планагIа лаьрхIачул 29 процент лакхъяьй. ДIабахача биъ бетта пачхаьалкхенна пайда бара задани тIехкхоачаш а еш, цо кходаьд 64 эзар сом.

Пищекомбинате цхьаккха цех а участок а яц укх шера шоаш тIаийцача декхарех лоархIа ца еш. Белгалъяьнна дика болх беш я Абубакаров Идриса кулгалдеча генарий даьтта доаккхача цехеи Ужахов Илез керте латтача мерза хий кийчдеча цехеи коллективаш. Цар дикка тIехкхоачашъяьй пхе бетта задани.

К. БАШИРОВ.

Кхоана—бераш лорадара дунен халкъашта юкъера Ди

«Вай дерригаш а бера ханаш йнаъ да» уж дешаш дагадох детсадий ловзарий майдашта юхе гIолла тIехвоалаш хилча, делаш, цIогIарч детташ, удаш вай бераш бIаргадайча. Цу саххьате вай уйлаш гаьнарча вай бералга кхоач.

Укх деношка тха корреспонденташ хилар Грозерча № 74 йолча детсаде. Из детсад Калинина цIерагIча поселке я. Детсада воспитателий коллектива лозунг, керттера лозунг да: «ДеррихгагIа дикагIа мел дар — бераштa!». ХIаьта из лозунг эггара дезагIа дола хIама санна лорадеш кхоачашде а гIерт коллектив.

Эггара хьалха, цIена а порядок йолаш а хиларца белгала я детсада территори. Геттара хоза, цIена я бераш дийша доададеча цIеношка столове.

Шин группе хилар тхо Дадалова Зарган Ахмедовна воспитатель йолча юкъерча группеи Точиева Лемка Якубовна воспитатель йолча зIамагIдола бераш долча группеи. БIарг белабеш хоза да хIанзза кIир теха, басар хьенха пенаш, тархеш тIа латт дуккха тайп-тайпара берий ловзоргаш.

Воспитателаша Дадаловас а Точиевас а гIулакхах кхеташ, бераштa пайдане хургйолаш чакхйоах группашка занятеш. Бераш къахьегам дукха беза Iомаду, боккхагIбараш лархIа, цар сий де Iомабу.

ДоккхагIдола бераш бурчолгаш хехкаш, ловзараш деш долча хана, зIамагIдараш Iалама уголоке уборка еш, кхыдола ловзараш деш доахк.

Корреспондента И. Плиева даьхача сурташ тIа: «Больница» яхача ловзарах ловза группера бераш Iомадеш я воспитатель Л. Точиева; Iалама уголоке гIулакх деш да бераш шоллагIча сурта тIа; Бурчолгаш хохкаш делаш, цIогIарч детташ да кхоалагIча сурта тIара бераш.

Детсаде 118 бер да. Тешаме ала йиш я цар берал иразе да, из дика холуш да деташ гIоздаьнна, делаш дола уж зийча.

С. АБДУЛОВ.

Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац

Хала никъ

Наьсарерча районе Яндаре вахаш вола фронтовик Костоев Мусий ГIапур тIем тIа дукха топ етта кхийнарех вац. Украине эггара хьалха германски низ чухьийлхача хана кIалбисача вай советски салташта юкъе нийсвенна хиннав из а. ХIаьта а (ше плен каравоалаваь воллаше а) ГIапур духьала лаьттав моастагIчоа. Цудухьа йоалл цун наькх тIа «Даймехка тIема» 2 степена орден, кхыдола дукхха совгIаташ.

Лагерера лагере вугаш, дIа-хьа кхувлаш цхьа шу гаргга ха яьккхар ГIапура ше мичахьа ва ца ховш. Польше а Венгре а ше хиннаилга тIехьагIа (ше Германе дIавигача мара) ханзар цунна.

— Цхьан дийнахьа вихьа а вихьа чутессар со бIаь саг чувоаллача лагере, — дувц ГIапура. — Се мо болча лагерникаша дIа-хьа бийцача меттах хайра сона се украинцашта юкъе волга. Ахна дар из, говрашца кIа арда аьнна кхай тIа дигар тхо немцаша. Цига кIа оардаш салоIача хана массехк саг вайзар сона, дIа-хьа дагадаьлча барт а тайра тха. ХIанз а дагайоагIа сона цар цIераш: Носик Алексей Иванович, Курятник Данило Дмитриевич, кхыбараш. «Вторая Александровка» яхаш яр тха лагерь хинна юрт.

ХIанз а хац ГIапура кIа оардаш воаллачара ше хIана веддав, мичахьа кхача гIерташ веддав.

— Дуне доккха мадий аьнна дIаведар-кх, — йоах цо — конвоя бIаргах тувлавеннaлга сайна хайча дIаведар-кх бIаргаш дIахьежжачахьа.

Никъ хиланзар ГIапура цу вадарах. Лакхача, михо теркадеш латтача кIина юкъе лаьттача йоккхача топо Iехавир из. Шорттига, биъ когара текхаш дIатIа а ваха цун юхе саг вий хьежар ГIапур. Немецки яр ца йовзе а советски йоккха топ Iомаярах хала хиланзар цун из йовза а. «ЧIега» а сиха лахар, ударних малагIа я а хайра.

— Мичахьа, хьанна тоха гIертар хьо из? — аьнна аз хаьттача:

— Со-м цкъаннахьа а из тоха дагаволаш вацар, — аьлар ГIапура, — аз лийрхIар фу дар аьлча: цкъарчоа из Iома а яь, дIахо водача хана сайх вай салте кхете цунга гIолла вайчарга хоам бе лерхIар аз.

Кхоачаш хиланзар ГIапура «план». Массехк метр мара гаьна воацаш илла немце сомаваьлар «чIегах» кулгаш детташ ер воаллача хана. Юххера а дIатаьхкача немце хиннавацар из, моттигерча нахах полицай хиннавар.

— ЧIоагIа дехар дир аз цунга, — яхаш дувц ГIапура, — дIа ма вига со, яхаш. ХIама хургдолаш дацар. — БIеха мотт а бувцаш автомат хьатIахьекхар сона, дIахьалха вала, аьнна. Къиза саг хиннавар, да нилца валларг.

Массехк километр дIа а вига «сельсовет» аьнна вывеска йоаллача цхьан землянке чувеллар цу полицаес ГIапур. Цхьа сахьат даьннача ханна ер араваьккхача вIалла ца бовза кхыбараш бар укханна го баьраш. Из полицай а царна юкъе воацаш вар.

— Цхьа зIамига саг воаллар гаьна воацаш чуйинна кIоаг боаккхаш, — яхаш бIаргах хий дувл ГIапура.— Сона хетар сона доаккхаш каша хургда-кх из, аьнна. Хиннадацар. Бокъонца кIоаг баьккха, из зIамига саг воаллашехьа а команда елар цунга: хьалъаравала кIоага чура аьнна. ХIа аьнна, из цу чура хьалвала гIортташе а автомат теха юха чувожавир из ше баькхача кIоага чу. Сога бел хьаелар, лаьтта Iочухьакха аьнна.

Шийга из аьнначоа бел тоха ер кийчлуше а кертах гIадж кхийттар укхан (полицейски дубинка). Iовожжаше а юха хьал а гIетта духьал эттача ГIапурага аьнна хиннад полицаеша, «Хьо майрра духьала оттарах вут озха хьо ца вувш».

Цигара водаваь ГIапур кхыча лагере чутессар. Цигара кхычахьа вигар...

Юххера а Германерча Адорф яхача городе авиационни заводе «нувх-хIама» дIакхоссара мо дола балхаш деш хилар ГIапур 1945 шу хьатIакхаччалца. Цхьацца хабараш хьа-м хозар тахан - кхоана яхар мо германски фашизм эшаргья, котало вайгахьа хургья, яхаш. ХIаьта ГIапур тешацар цу хабарех. Цунна дагадаьллар дар — цигара мамогга сихагIа вадар. Шийца массехк саг а волаш цун вIаштIехь а даьлар цигара вада.

Юххера а ше хьалха юкъе хинна часть кора ца йоагIаш ер лелача хана советски командованена дIахезар укхан дош. ТехкачултIехьагIа, укхан из вай йийца орден а луш кхыча часте дIахьожавир ГIапур.

Иштта, кхьачар из 1941 шера ше арме вахача хана хиннача Бердичев яхача города гаьна йоацаш лаьттача 798 полкера, 72 стрелкови дивизе 229 полке.

ТIом чакхбаьннача хана ший дезал болча цIава безам эттар ГIапура.

— Хьо цIавохийт, — аьлар командира, — нагахьа санна хIанзара хьай цIа мичахьа да хьона хой.

ЦIаьхха кхийттанзар ГIапур цу бегех, бакъда, наькъа ваьлча-м хайра. Яндарера цIа даьсса дар. Кхыметсел шоай жIаленна а новзанзар ГIапур. Казахстане дукха лийлар из «ший цIа» лохаш.

ГIапур хIанз а волаш ва. ГIажамашца мара дIа-хьа ца вохалой а, кагирхошта тIема халонаш дIайовзийташ а уж кхетамца кхебара болх беш а ва, из.

М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корр.

XXI Нохч-ГIалгIай областной партийни конференце

РЕЗОЛЮЦИ

(Пхедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

тараши юха Iояхкара, ахархой боахамаш хьадара, къахьегам вIаштIехьбаккхарен цунах мах теларен прогрессивни формаш, боахама расчет юкъейоалаяра, юртбоахама предприятеш шоай мукъагIа хулга чIоагIдара, уж материалащен техническии Iалашъелга тоадара тIадерзадаь гIулакхаш чакхдахар. Кхачан программа кхоачашъяра юкъе промышленни предприятеша лоаца дакъа вIаши гIойленагIа долчча тайпара алсамдаккхар;

— халкъа эша товараш хьаделген гIулакхаш дара сферен дегIакхувлара комплексни программа кхоачашъяр. 1995 шерале профильни предприятеша арахецача продовольственни доацача товарий объем 1,5—2-зза, профильни йоацараша арахецараш — 2—2,5-зза йоккхагIа хилийтар, цу гIулакха болх беш йолча предприятешта реконструкци ярахи технически уж кхы тIа а кийчъярахи пайда а эцаш, керда производстваш, кооперативни болам, араяхьара экономически бувзамаш вIаштIехьдахар. XIII-ча пятилетке бытовой гIулакхаш 1,7-зза дукхагIа делга, карарча пятилеткечул фусамий - коммунальни боахама материально - технически база дегIайоалаярга дIайохийтача капиталовложенеех 3-зза дукхагIа пайда эцилга, ерригаш а лаьрхIача 82—85 эзар номер чуйола керда АТС-аш болх бе йолайолийтилга Iалашдар;

— сменагIа кхо эзар саг тIаэца йиш хургйола амбулаторно - поликлинически учрежденеш, 1100 маьнги чубола больницаш XIII-ча пятилетке болх бе йолаялийтара чотах унахцIено лораяра материальни база дегIайоалаяр. Фельдшерско-акушерски пункташи амбулатореши кхы тIа а хьалъяра, дIа-хьа ухача медицински бригадащца бахача наха новкъостал дара наькъаца нах мел бахача моттигашка медицински гIулакхаш дара дешаш шин шера чухь кхоачашдар. Ноанойи бераши лорадара, кхайкор, инфекционни, онкологически, профессиональни лазараш кIезигагIа хилийтара тIадерзадаь лоархIаме гIулакхаш чакхдахар;

— гонахьара Iалам лорадаран унахцIена даран йола комплексни республикански программа чакхъяккхар, промышленноста, энергетика, автотранспорта предприятеша аратувса бIеха хиши Iанарашн хила мегаргболча боарамал цIаккха а тIех ца ялийтар, санитарни, промышленно - производственни зонаш, республикана бIарчча реакционни система хьаяр, бIеха хий-фо цIендеча гIирсий беррига низ шозза совбаккхар;

— общеобразовательни, профессионально - технически, юкъерчен лакхерчен школа реформа чакхъяккхар, культурен искусствон дIахо дегIакхувлар, цар материальни база чIоагIъяр, халкъа образоване объекташ хьалъяра объемаш XIII-ча пятилетке 2—2,5-зза йоккхий яр, вай крае метташ, культура, истори дIахо дегIакхувлар;

— мукъа йола къахьегама ресурсаш хIанзарча производственни мощностех мамогга дукхагIа пайда эцара, республика бийдала базах пайда а эцаш керда, дукхагIча даькъе кагегIйола предприятеш хьалъяра, гIулакхаш деш йола сфера дегIайоалаяра чотах общественни производствана юкъеозар;

— боахамий юкъмоттига, ерригача предприятей, моллагIча ведомственни доалагIа уж яле а, пайдан тIара моттигерча бюджете дIачутелача ахчай чIоагIача экономически боарамий системма ларда тIа латтача доалахьен дукхача тайпара йолча формаех пайда а эцаш боахама гIулакхаш нийсдеш йола плановини рыночнии методаш цхьана таръяра наькъаца республикен районаши самоуправленен - самофинансированен принципаш тIа йовлар.

5. Социальни нийсхон принципаш практике чакхйоахилга меллургбоацача партийни тIахьожама кIал лаца;

— квартирий учет лелаечен уж екъачен, къаьсткъаьстача дезалашта чуIе цIенош хьалде лаьттан учаскташ, ахчан ссудаш, дефицитни товараш хьежадеча порядок оттаяри шерра гласность Iалашъяри;

— торговле, общественни кхачан, гIулакхаш деча сфера предприятей балха лерттIа а бизза а болхлой тIахьожам лоаттабелга Iалашде;

— тIемен къахьегамеи инвалидий, ветераний, кIезига таро йолча гражданий, тIемахой - «афганций» законни бокъонаш кхоачашъяр, инвалидаштен къоаноштен лаьрхIача цIеношка бахарий, берий цIеношка кхеберий массе оагIорахьара йоакхои теркон яр;

— кхалнаьха къахьегамен бытен хьалаш тоадар, уж мамогга дукхагIа общественно - политически гIулакхашта юкъеувзар, кулгалдеча гIулакхаш тIа дукхагIа хьежабар.

6. КПСС обкомо, горкомаша, райкомаша, юххьанцарча партийни организацеша шоай гIулакхаш тIадерзадолда «ХIанзарча хьалашкарча парте къамий политиках» йолча КПСС ЦК Платформагара хьадоагIа дехкараш кхоачашдара, лаьрхIа лелаболба социальнии къамашта юкъереи кхохкам хьалхьебеш бола бахьанаш дIадахара тIаберзабаь организаторски, политически, идейнохкетама болх.

КIоаргга хьагучабоахалба ленински къамий политика чулоацам, общество эргаяккхара, социализма потенциал чIоагIъяра, беррига къахьегамхой интернациональни кхотабара, къамаши народносташи гаргакхувлара даькъера КПСС лоархIам. Аргументаш а кхувлаш кхайкайойла социально-экономически къамийн проблемаш къестаяра даькъера социализма исторически совленаш, мамогга лакхйойла къамашта юкъерча гIулакхий культура, советски халкъий традицей, метта, искусства, исторе сий дергдола хьехам телалба.

Республике бахача наха шерагIа дIадовзийталда культурана карагIдувла р а ш, НГIАССР-е дахача халкъийн народностийн обычеши традицеши, къаман-эрсийн эрсийкъамани ши мотт дегIанкхувлара, республике дахача халкъашта цар къаман Iаьдалий сий дергдола кхетам балара къаьстта уйла тIа а йохийташ.

Къамий дешах йолча КПСС ЦК Платформо халкъа культура дегIанкхувлараи цун Iаьдалаш хьаллоаттадаран еннача шеррача бокъонех пайда а эцаш, хьаллоацийла телевизионнии радион передачаш дукхагIа яра хьакъехьа, нохчийн гIалгIайн меттала общественно-политически литературно-художественнии журналаш хьадара енна къамий интеллигенце предложенеш, къамий шоай киностудии Iилмай Академе филиали хьаярах долча дешашка хьожалда.

7. 1973 шера КПСС Нохч-ГIалгIай обкома X-ча пленумо яь решенеш дIайоахийла. СССР Лакхехьарча Советагара дехалда гIалгIай халкъо ший законни бокъонаш юхаметтаоттаяра хьакъехьа тIаденача дешага хьажар сихделга.

КПСС ЦК Секретариатагара дехалда Нохч-ГIалгIайче ший лоIамагIа Россе дIачуяха 200 шу дизад аьнна 1981 шера 18 августе баь соцам дIабоаккхилга.

8. Партийни комитетийн организацейн эггара хьалхара йоакхо лоархIийла кадраш хьахаржарен балхаш тIа дIанийсъярен дешаш. Цу балха ларде йохкийла гласностен коллегиальностен принципаш. Кулгалдеча гIулакхаш тIа бахийта оттабеча хана чIоагIа уйла тIайохийташ Iома а долда теркал а долда юххьанцарча партрганизацешта, къахьегама коллективашта хетараш. Хоржаш болчен хьежабеш болчен кулгалдеча гIулакхаш тIарча наха предприяте коллективаштен бахача нахен хьалашка хан-ханнахьа отчеташ елга оттадолда.

Советащца, профсоюзащца, комсомолаца, общественни организацещца юхьмоттиг лелаеча хана цар когаметта дIа ца увттара, цар гIулакхашта юкъе ца гIертара тIаберзабаь хьада никъ лелаболба, цига болх беш болча коммунисташка гIолла партийни влияни а еш.

9. КПСС обкомо, горкомаша, райкомаша юххьанцарча партийни организацей лоархIам айбара наькъаца чIоагIболба бокъонаш лораеча органий кадрашца беш бола болх, лакхболба пар бехктокхами профессионализми. Эггара чIоагIагIа уйла тIайохийтийла сага правови га даккхара. Экономически даькъе законность телхаяйташи зуламаш дайташи дола бахьанаш хьалашдахара тIадерзадаь гIулакхаш чакхдоахалда. Барт баь деча зуламашца, спекуляцеца, кхаш ийдарца, социалистически доалахе лечкъаьрла лоаттабу къовсам чIоагIболба. Бахача наха массе метте правовни дешар хьехилга вIаштIехьдоаккхалда.

10. КПСС XXVIII съезда решеней ларда тIа КПСС обкомо ший балха комплексни программа оттаяр бакъахьа лоархIалда. Укх шера сентябрга кхачалца йолча хана из программа юххьанцарча парторганизацешка, КПСС горкомашка, райкомашка шерра ювцийла.

Псковски область. Дукхача мехкашкарча литераторий, филологий теркам тIаозаш я А. С. Пушкина цIераца ювзаенна моттигаш. Дукха ха йоаццаш цига хиннав Осакски университета профессор Хокке-Сан а.

Из хьийха воалаваьв хIанзарча японски литературах йола лекцеш шера Ленинградски университете еша. Занятей график чIоагIа низкъала яле а цун вIаштIехьдоал эрсий литература института фондашка (Пушкински цIагIа) болх бе.

Ши шу хьалха Японе вIашагIъеллай Пушкински общество. Сийлахь - воккхача поэта произведенешта шеяьча переводех вовзаш вола Хокке-Сан цун вице-президент ва.

ХIанз Михайловске, Тригорске, Петровске, Святогорски монастыре ваха хиларо, Пушкински паччахьалкхен заповедника керттерча консультантаца Гейченко Семенаца, цу моттигашца ювзаенна творчество йолча нахаца вIашагIветтаваларо цунна таро еннай дIахо тохкама болх бе а японски лаьтта пушкински тIехьале дIайовзийта а.

СУРТА ТIА: профессор Хокке - Сан (аьттехьарвар), Пушкински заповедника керттера консультант Гейченко Семен Михайловске.

Ю. БЕЛИНСКЕ сурт.
ТАСС фотохроника.

Письмо лерагIа

«Аз яхар мара хургдац»

Е цхьан къовсамах хинначох

Дукха ха я Малгобекски горисполкома культотдела болх лерттIа дIа ца бода. ДукхагIча даькъе кадрови дешаш доагIагIа тайпара къоастаде аьттув ца баларца, культучреждений материальни база эсала хиларца дувзаденна да из. Цу садуача кхоачамбоацараша шийна хьалхашка латта деккараш кхоачашде йитац укхазарча культболхлой коллектив, цигара хьадоагIа тайп-тайпара къовсамаш, йоахараш, дегабуамаш, тIехьабеттамаш.

Бокъонца чоалхане дийрзар хьал укх деношка хиннача Малгобекски горсовета уйлаш коллективана дIаяйзача. Цига халкъа депутаташа культура отдела заведующелла хержар Хидирова Ювсе Аьсет. Цох тIеххьара тIадам хилар — районера ерригаа библиотекаши дукхагIйола клубаши болх ца беш сайцар. Маларра аьлча, забастовка дIайолаелар.

Центральни городской берий библиотека хьалхашка нийсвелча, са бIарг тIаэттар хьалтеха доаллача плаката. Доккхача алапашца цу тIа дIаяздаьдар ер дешаш: «Библиотека дIакъайлай 19-ча мае. Культура отдела заведующелла А. Хидирова хьожеш горсовета яь решени дIаяккхалца, из дош нийсхо йолаш къоастадалца хьаелдаргьяц библиотека». Из текст ешаш со латтача юкъа книжкаш бе а доахкаш, йиIиги хьатIаьхкар.

— Вай фу бехк ба? — аьлар царех цхьанне. — Книжкаш ца дийшача барбий нах?

Кастта районни культура ЦIагIа вар со. Укхаза хIара дийнахьа 10 сахьат даьлча вIашагIбеттаьу культура отдела болхлой.

— Маца чаккдаргда ер къахьа къемат, — йоах ЦБС методиста, Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхлочо Илиева Марема. — Тхона хьахьожабу беррига кулгалхой тха специальностагIа дийша хилац. Дукхача шерашка болх баьб оаха хьехархо-математик керте латташ, хIанз горсовета решенегIа «доал» бе деллад кхачан института кхоалагIча курса студенткас А. Хидировас.

— Культотдела коллективе иттех саг ва культура институташ яьха, хIаьта культпросветучилищаш, музыкальни школаш чакхъяьхараш дагарбаь а варгвац. Мала тешаргва царна юкъе отделана кулгалде вахийта мегаргволаш саг вац аьлча, — йоах горсовета депутата библиотека болхлочо Сусуриева ПаьтIамата. — Хидирова тха системе балх ена шу совгIа мара дац. ЛаьрххIа дийша а ца хилча, опыт а ца хилча мишта кхоачашдергда цо отдела заведующе чоалхане декхараш?

...Дог гIоздаьнна тIаэцанзар культотдела болхлоша А. Хидирова шоай инспекторалла хьожаргах бола хоам. Из дар лурчогIа, декабре. Кхы а ши бутт баьлча духхьашха балха гучаьлар из. Цунца цхьана коллектива вахаое котдала доладелар тайп-тайпара хабараш, аьлдиташ. Нах раьза бацар инспектор шоаца гIожа хилара. Къаьстта ирделар гIулакх хьалха хинна культотдела заведующи М. Д. Танкиева кхычахьа балха а хьожаьв, цун декхараш кхоачашде А. Хидирова оттайча.

— ХIанз дика кхетадир оаха малагIча уйлашца енай Хидирова отделе, — йоах М. Илиевас. — Кулгалхо хила ловш яр из. ХIаьта из де ший хьинар да е дац яха хаттар оттадацар цо шийна хьалхашка.

ДIахо хиннар ше мадарра дIаяздаьд района культура болхлоша редакце дайтача кахьхата тIа. Ер ба цун чулоацам. «ГIулакх долчча бесса кхетадаьчул тIехьагIа коллектива собрани йир оаха. Цига лаьрхIар отдела кулгалхо хоржаш лаьрхIа хоржамаш чакхдаха. Из решени тIайола протоколаш 1989 шера 27 феврале дIадахьийтар НГIАССР культура министерстве, КПСС Малгобекски горкоме, горисполкоме. Тха оагIув хьаллаьцар СССР халкъа депутата Х. А. Фаргиева, республика культура министра а Малгобекски горисполкома председателга а лаьрхха запрос яхьийтар цо. Цхьабакъда, тхога хьаьнна хIама а доацаш, кастта из запрос юхаяьккхар депутата. Оаха кхетабеш бац цо лаьца никъ.

Горсовета тIеххьарча сессе дош нийсхо йолаш къоастадарга сатувсаш бар культура болхлой. Цар отдела коллективо депутаталла кандидаташ оттабаьча а хоржамаш долча хана чакхбаьннача а халкъа депутаташа П. Сусуркиевасен Долакоарча РДК директора М. Ясиевен сессе заседани йолча дийнахьа шоашта могар дир А. Хидировай кандидатура ца оттайита гIерташ Цхьабакъда, цар яьхар гIеттий теха тоаш санна пайда боацаш дайра.

Цецвоаккхаш я кхаж тассара процедура. Горсовета чувоагIаш 115 халкъа депутат ва. хIаьта сессе дакъа лоацаш царех 98 мара вацар. А. Хидирована тIехьа кхаж тессар 49 саго, вешта аьлча, нийсса аханеша. Ховш ма хиллара, решени тIаэцара кхоачам болаш дацар айлаь кулгаш. Эггара кIезигагIа хилча а 50 депутато хьалладар езар Хидировай кандидатура. Дале а, шоай саг чакхваьккхар горсовета кулгалхоша. Сессе заседане протокол хьада аьлча ала хIама доацаш бисар горисполкома болхлой. Цунга хьажа ловш дукха бар, царца НГIАССР культура министр Н. Киндаров а волаш. Сона хетачох, протокол ворхI наIара тIехьашка лочкъадергдацар, нагахьа санна гIулакх цIена даларе. Цунна къаьгга тешал деш да из а кхыйола а сессе решенеш корта боацаши дIаяха езаши я, яхаш наха лувцар. Цу хьакъехьа уж бакъбе валлац со. Цхьабакъда, укхазарча депутатий балха тIа гласность яларе, лоархIаме дешаш цар гуччахьа къестадоре, йоахараш-хабараш дIадаржаргдацар районе.

Сессе решени шоашта яйзача, района культура болхлоша собрани йир. Цига дакъа лоацаш хиннача 96 сагах цаI мара духьала воацаш, дош нийсхо йолаш къоастадалца культура учреждениеш дIакъовла, аьнна соцам тIанийцар. А. Хидирова собране яцар, из кхачан института экзаменаш дIалуш яр. Ше дIаяхале хьалха массехк сага выговораш тоха кхоаьяр из.

— Сайна фу бахьан долаш бехк баьб хац сона. — йоах Долакоарча ДК директора М. Ясиева. — Культура ЦIагIа ремонт йоалла тоъал ха я. Цига тIахьожаш ва со. ХIаьта ерригга са штат укхаза, РДК болх беш я. Оттадаь бахьан — ЦхьоалагIча майна лаьрхIа программа оттаяьяц. Ай, со ва из оттае езар? Сенна эшаш ба тIаккха хормейстер, концертмейстер, массовик, худрук, кхыбараш. Царгi алапи ма телий концертни программа оттаярах.

Ясиев горсовета депутат ва. Бера хана денз художественни самодеятельносте дакъа лоацаш халхара а илли алара а говзал кхараерзаеш яьккхай цо ДК кулгалхо хилара бокъо. Цул совгIа, из керте латта культура ЦIен коллектив дика йовзаш я районе бахача наха. Цо дакъа ца лоацаш нагахьа мероприяти чакхъялац укхаза. Цудухьа наха сий ду цун, из хьоашалгIа ярга хьеж.

ТкъестлагIча мае дIайолаелар забастовка. Мишта тIайийцар из горисполкома кулгалхоша? Дика да-кх цар бе автоматаш ца йоахкаш оалача дIахоачабир цар цийсхо яккхара, шоай болх лертIагIа баккхара тохабенна нах. Культотдела декхараш кхоачашдеш йола Б. Гиреева ше волча дIайийхар горисполкома председатела Е. А. Червова.

— Бунт е цхьанне а бокъо яц, — аьлар цо. — Берригаш а шо-шоай балха моттигашка дIабахийта. ХIаьта цу тайпара гIулакх дIадоладаьчарга дIахайта царна из геттара во чакхдаргдолга.

Цхьабакъда, культура болхлой кхерабалан з а р, НГIАССР культура министр Киндаров волча делегаци яхийтар цар. Забастовка йолаеннача диълагIча дийнахьа МагIалбике вера министр. Цо а моттигерча партийни советски органий кулгалхоша дакъа а лоацаш, района культура болхлой собрани хилар. Цига къамаьл даьчар, цхьан сагагара дIайиккхача (из А. Хидирова йиша яр) горсовета сессе решени нийса лархIанзар, из хувца еза аьлар, гIулакх бокъалгахьа дерзалца йолча хана забастовка дIахояхьа оттадир.

Наьха сатедеш дацар министра Киндарова дийцар. Ший къамаьл цо дIадоладир гаьннара: эггара хьалха «культура» яхача деша маIан даьшхар цо. ТIаккха гIалгIай драматически театра бала кодабир, юххера белгалдаьккхар, мел халача хьале къахьегаш ба республика культучреждений болхлой. Шаьра гуш дар, района культура отделе этта хьал цунна дика ца довзилга. А. Хидирова цунна дика ца йовзилга. Цул совгIа, из отдела кулгалде хьожаяра дош цунца дага а ца боалаш оттадаьд района кулгалхоша.

— ЛаьрхIа образовани ца хилча отдела кулгалхо хила йиш яц яхилга нийса хетац сона, — аьлар министра. — Масала, со се юрист ва.

Перестройка дIайолаялале хьалха хиннача вахара симптом санна кхетадир уж дешаш зале гулбеннараша. Дукхха а хаттараш дир цар Киндаровга. массехк шера шоашта хьалашка латтача проблемашта жоп лохаш. Района культура вахаре эттар ийрча хьал да: болх беш яц дукхагIйола клубаш, книжкай фонд дIанийсъе помещенеш яц, культура цIеношка сатем латт, тоъаш яц кадраш, культура дегIайоалаяра дIахьежаду ахча кIезига да. Цу чоалханеча хьалашка культотдела кулгалхо оттаве веза опыт йола, лаьрхIа дешар дийша, гIулакх тоаде ховргдола саг. ХIаьта укхаза из деррига теркал ца деш дитад. Цул совгIа, цхьа саг бакъ а волаш, бIарчча коллектив харц а йолаш хила йиш яц гIулакх. Из ца ховш ба горкома горисполкома кулгалхой?

А. Хидирова вуза экзаменаш дIалуш я. Из тIа а йоаццаш дош къоастаде аьттув баланзар. Цхьабакъда, керда кулгалхо балха араяьннача хьалхарча деношка юха вIашагIкхета лаьрхIар района культура болхлоща парте горкомен горисполкомен кулгалхоша. Цига забастовка соцае раьза хиланзар нах. Нагахьа санна дош тIаккха а къоаста ца дой, цIаькха а болх соцабе лаьрхIа ба уж.

Иштта я-кх цу довна истори. Из дIайолаялара вертера бахьан — коллектива хьашташ теркал ца дар, наьха лоIам IотоIабар, кадрови дешаш лакхера Iо къестадар.

М. КАРТОЕВ,
тха собкорр.

Демократе хьалашка даха Iомале

БархIалгIча январе цу хана хиннача горисполкома председатела Б. Манкиева дош делар шин кIирал тIехьа ца доахаш хоржамаш чакхдоахаргда, аьнна. Оаха сатехар 20 февраль хьатIакхаччалца. ТIаккха КПСС горкома хьалхарча секретара А. И. Алмазовна тIадахар тхо. Цо дош делар дош махулла сихагIа къоастадергда, аьнна. ХIаьта из къамаьл деча хана цига хиннача горисполкома председатела заместителa З. И. Мамилова хоржамаш хургдола ди ше белгалдаккхаргда, аьлар.

Оаха хьакимашца къамаьл даьлга хайча, А. Хидирова чуряьлар, яппараш е а цIогIа детта а йолаелар. Сона сайна из ловш ца хуле, са кандидатура юхаяккха могаргдац шоана, — йоахар цо.

ХIанз гуш да А. Хидирова ший деша «да» йолга. Горсовета тIеххьарча сесси хилале хьалха кхы цIаькха а З. И. Мамиловна, А. И. Алмазовна тIадаха хилар тхо, тхоай бала кодабеш. Цхьабакъда, оаха яхар лергех кхетазар хьакимашта. А. Хидирова культура болхлой коллективо мога ца ешше, из болх цунна булургбоацилга ховшше отделана кулгалде хьожаяьй из. Хьагучох, культурах яьсса моттиг хет района кулгалхошта. Тхоашка яхьа гIелал кхы ла а ца могаш, балха ара ца довла лаьрхIад оаха»

ВанагIа фуд из, коллектива хетар теркалде безам ца хилар деце? Мегад: хоржамаш чакхдаха ловш е из де бокъо йолаш хиннабац района кулгалхой, тIаккха культболхлоща вIашагIкхета, царца къамаьл де, бакъдар хьалаца, нийса доацар тоаде декхерийла бецарий уж? Дергдац, аьнна, вас а ца еш, де дезар хьадь тоам а ца беш, чакхбала лаьрхIа хургда-кх цар.

Коллективо ше белгалбаьхар отдела керте оттабе мегаргба, аьнна, шийна хета нах. Уж ба ЦБС директор М. Дзейтов, парка директор И. Мержоев. ГДК директор М. Газдиев. Уж берригаш а лаьрххIа дийша а культура учреждениеша болх опыт Iоаяь а специалисташ ба. Цул совгIа, коллективо могаеш я цар кандидатураш.

30—40-ча шерашка а 50-гIа шераш долалуш а лийцача наха реабилитаци яра хьакъехьа

(ДIахододар. Долалур 3, 13, 15, 22, 24 февралеи, 1, 3, 6, 8, 10, 13, 15 мартен, 3, 5, 10, 14, 19, 21, 24, 26, 28 апрелен, 2, 10, 12, 22, 26 маен арадаьннача газеташ тIа).

Алиев Баба, 1900 шера Иран, Кюммас яхача юрта ваьв, иранец, парте хиннавац, Гудермес станице вахаш а грузчик болх беш а хиннав, 10 шу суд яьй.

Мельцер Яков Яковлевич, 1892 шера Осети, г. Орджоникидзе ваьв, немец, парте хиннавац, паровозни депо печник, Гудермес станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Дизендорф Николай Александрович, 1905 шера Нижне-Волжски края г. Камышине ваьв, немец, парте хиннавац, Гудермес станице вахаш а лекарь болх беш а хиннав, 10 шу суд яьй.

Дизендорф Александр Александрович, 1908 шера г. Камышине ваьв, немец, парте хиннавац, г. Гудермесе пекарни мастер, г. Гудермесе ваьхав, 10 шу суд яьй.

Зозулевич Виктор Георгиевич, 1907 шера Сунженски района Михайловски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Серноводск станце вахаш а стрелочник болх беш а хиннав, топаш техай.

Браун Александр Александрович, 1908 шера Саратовски областа Калинка яхача юрта ваьв, немец, парте хиннавац, г. Грозне вахаш а «Заготзерно» счетовод болх беш а хиннав, топаш техай.

Аббас Аджи Заде, 1900 шера Турци, г. Арване ваьв, иранец, парте хиннавац, кирпични завода болхло, Гудермес станице ваьхав, СССР доазол араваьккхав.

Арзуманянц Арам Аветисович, 1906 шера Иран, г. Автавене ваьв, эрмало, парте хиннавац, г. Грозне вахаш а машиннаькъа станци топливни складай начальник волаш болх беш а хиннав. СССР доазол араваьккхав.

Полстожиди Мильтади Георгиевич, 1890 шера Турци, Заганита яхача юрта ваьв, -грек, парте хиннавац, хлебопекарни мастер, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Григорьев Евгений Петрович, 1898 шера Польша, г. Сувалке ваьв, эрсе, парте хиннавац. Гудермес станци вахаш а кладовщика болх беш а хиннав, 10 шу суд яьй.

Попандопуло Георгий Харлампович, 1891 шера Турци, г. Шабинкарасаре ваьв, грек, парте хиннавац, № 4 йолча хлебопекарни болхло, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Нахутиди Анастас Константинович, 1895 шера Турци, Чалоцина яхача юрта ваьв, грек, парте хиннавац, № 4 йолча хлебопекарни болхло, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Харичко Иван Васильевич, 1902 шера Курски областа Харичково яхача деревне ваьв, эрсе, парте хиннавац, машинистий школа преподаватель, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Хашиев Асламбек Ножиевич, 1856 шера Галашкински района Цори яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Цори яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Дзорнев Цоге Чаада, 1874 шера Пригородни района Торши яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Онгушта ваьхав, топаш техай.

Мамишев Кудоз, 1897 шера Надтеречни района Мундар - Юрта ваьв, гIумке, парте хиннавац, единоличник, Мундар-Юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Магниев Бетерсултан, 1870 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Автуры яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мавзигов Дуда, 1895 шера Ачхой-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Ачхой-Мартан яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Маашев Магомед, 1884 шера Ачхой-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Ачхой-Мартан яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Куштанаев Юнус, 1855 шера Йтум-Калински района Таабичи яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Таабичи яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Краснов Николай Акимович, 1898 шера г. Грозне ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Сунженски района Карабулак станице ваьхав, 4 бутт суд яьй — ха техай аьнна лаьрхIад.

Кахаев Абдусолам, 1890 шера Гудермесски района Элисхан-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Элисхан-Юрта ваьхав, 4 бутт суд яьй — ха техай аьнна лаьрхIад.

Дунгаев Ахмат, 1875 шера Урус-Мартановски района Катыр-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Катыр-Юрта ваьхав, 1 шуи 5 бутти суд яьй.

Демьянов Иван Ипатович, 1880 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Слепцовски станице ваьхав, 1 шу суд яьй.

Давлетукаев Гурик, 1863 шера Гудермесски района Элисхан-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Элисхан-Юрта ваьхав, 4 бутт суд яьй — ха техай аьнна лаьрхIад.

Гурмаев Байра, 1876 шера Надтеречни района Мундар - Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Мундар-Юрта ваьхав, 2 шу суд яьй.

Гриненко Матвей Игнатьевич, 1872 шера Сунженски района Карабулак станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Карабулак станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Вапукаев Магомет-Шепи, 1867 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень - Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Белогуров Федот Михайлович, 1897 шера Сунженски района Слепцовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Слепцовски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Бекмурзаев Ахмат, 1894 шера Урус-Мартановски района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Арсамирзоев Сулейман, 1876 шера Урус-Мартановски района Алхазурово яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Алхазурово яхача юрта ваьхав, 2 шу суд яьй.

Ампукаев Юнус, 1880 шера Урус - Мартановски района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, 2 шу суд яьй.

Алимханов Идиг, 1879 шера Надтеречни района Бано-Юрт яхача ауле ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Бано-Юрт яхача ауле ваьхав, 2 шу суд яьй.

Аксютенко Георгий Филиппович, 1882 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Нестеровски станице ваьхав, 5 бутт суд яьй—ха техай аьнна лаьрхIад.

Тарамов Магомет, 1876 шера Урус-Мартановски района Бердыкель яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Бердыкель яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Мукахаджиев Белал, 1883 шера Шалински района Гельдыген яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Гельдыген яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Гашенко Яков Прокофьевич, 1888 шера Сунженски района Карабулак станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Карабулак станице ваьхав, 1 шу суд яьй.

Батаев Дауд, 1878 шера Гудермесски района Курчалой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Курчалой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Байсулаев Сусурко, 1874 шера Веденски района Курчалой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Курчалой яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Адуев Теса, 1867 шера Шатойски района Хали-Кале яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Хали-Кале яхача юрта ваьхав, 1 шу суд яьй.

Иадушаев - Адушаев Дула, 1883 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Автуры яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Цинцигов Мусса, 1879 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Автуры яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

(ДIахододар хургда).

«ХАННАХЬА ДIАВАХА А ХА ДЕЗА»

«Хьамсара редакци! Тхона дукхаезаеннай укх тIеххьарча хана «Сердало» тIа араяьнна керда рубрикаш, къаьстта «Хьаьша цIа» яхар.

Оаша хьаькхайка ма дарра, газет дешарий бокъо ма йий цу «Хьаьша цIагIа» шоашта «бехке» хетар «чуваккха».

Цун бахьан фуд хац тхона, бакъда, укх тIеххьарча хана телевидене диктораштa юкъе гуш яц Яндиева Лида. Тхо зIамига йиIигаш йолча хана денз цунга дIаIемадар тхо. Цудухьа тха чIоагIа ловра шоай «Хьаьша цIагIа» Лида оаша ехар, цунца къамаьл дар, ший вахарах-лелаpах цунга дувцийтар. Наьсарера Мальсагова Мадина, Евлоева Рая, Ахриева Лиза».

Май бетта 30 шу дуз Нохч - ГIалгIай телевидени болх бе йолаенна. Иззал ха я диктора, Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артисткас, «СССР Гостелерадио отличника» Яндиевас цига болх бу.

Газет дешарий дехар кхоачашдеш, тахан тха «Хьаьша цIагIа» я Яндиева Лида.

— Лида, мишта нийсделар хьох телевидене диктор хилар?

— Из дар 1959 шера октябрь бетта. Цу хана Грозненски универмаге кIадаш дохкача секце болх беш яр со. Сона уллув къахьегаш яр цхьан хана Киеве яьха Камалова Лида. Цхьан дийнахьа тхона хьатIаера сона йовзаш йола вайнахьа йоI. «Радиокомитетера йоагIа со, — аьлар цо. Цига кхайкаяьй телевидене дикторий конкурс. Дакъа лаца дIаязъеннай со».

Бакъдар аьлча, аз дукха теркал ца деш дитар цо дийцар, хIана аьлча «телевидени» яхилга сона фуд а хацар. Тхо даьхача Караганде из вIалла я а яцар.

Тхоца къамаьл даь из йоI дIаяхача, са цIерахочо эккхийта аьлар:

— Лида, из болх хьога дика товргбар. Iа дакъа лаца деза цу конкурсе. Тха Киеве яр телевидени, цудухьа сона хов диктора болх фу болх ба. Хьога булургба из.

Иштта кхаьчар со радиокомитете. «Iодешал», аьнна, редактора Албогачиев Идриса хьакхoвдадир сога «Сердало» газет. Халла массехк дош Iодийшар аз: хацар гIалгIай йоазув.

Конкурс хила кхы а ах шу дар. Долче, са таро хилар гIалгIай дешар - йоазув кIезиг-дукха шаьрде. Юххера, 1960 шера 25 апреле дIайолаелар Нохч - ГIалгIай телевидене дикторaш харжара конкурс. Цох чакхъяьлар Левченко Ольга, Гулиев Султан, со.

— Лида, лакхе ма аьларий Iа, телевидене диктора болх мишта бе беза хье ховш яцар, аьнна.

— Аьлар. Ха а хацар.

— Мишта Iомаелар хьо, хьана новкъостал дир хьона?

— Тхо болх бе доладеннача 1960 шера хьалхарча беттaшка кIиран шозза-кхозза мара хилацар гIалгIай передачаш. ХIаьта а хIара денна балха ухар тхо. Хьалхагiа театре болх баьча Третьякова Роза Викторовнас, Золотарева Нинель Ильиничнас, Кириллова Маргарита Яковлевнас, Винокурова Маргарита Иосифовнас, чIоагIа новкъостал дир тхона. Шеддар Iомаде дезаш дар.

Иштта цу хана сона дика новкъостал дир, цу хана телевидене редакторaш хиннача гIорваьннача гIалгIай поэта, Яндиев Жамалдас, Галаев Хьасана.

- Диктор - практикант йолаш цхьа шу даьккхар аз. Цул тIехьагIа со массехказа хилар СССР Гостелерадио цIи хезача дикторaша еча семинарашка.

— Лида, хIанз аз хьога дергдола хаттар хьона новкъа хургдоацача тайпара мишта дергда-хьогI, яхаш уйла еш вар со. Диктора болх хьайна сел дукха безаш хилча, телевизорашка хьежaрашта хьо кIордаяь хIама ца хилча, мишта дIаяхар хьо цу балхара? Е хьакимаша тоъаргда, аьлар хьога?

— О, (Лида елалу) из сона сайна мара ховргдолаш хIама дац. ХIаьта а хьа хаттара жоп ца делча яргьяц со. Мехка вовзаш волча артиста Кикабидзе Вахтанга оалача цхьан илле тIа укх тайпара дешаш да: «Са шераш — са ганз». Аз кхыча тайпара аргдар: «Са ганз — нах соца дика хилар».

Со морг кхы яц, аьнна, бацар уж соца ииттa дика. Согара гIалат даьлча, цхьайола передача шаьрра чакхъяккха вIаштIехьа ца даьлча цар дIайхача дешаща, хьаллацаро кердa низ телар - сона, - сайх бIуболийтар. Из хиннадецаре ткъаь бархI шера телевидене экрана тIа хулалургьяцар со. Баркал хилда царна!

Цхьаккха хIама цхьа чакхе йоацаш хилац. Боккхийча наха оалаш хезад сона: моллагIча хIаман геттаргa сам беннача хана юхасаца ха деза. Телевизорашка хьежарашта се кIордаялехьа диктора болх бита лаьрхIар аз. Дог Iаббалца йийлха а йийлха, цунца Iадика йийцар.

— Лида, хIанз радио чу гIолла ювцаш хоз хьа цIи.

— Ер кхоалагIа шу да аз радиокомитете режиссералла болх бу. Городе йодашйоагIаш кхийтача цхьаболчар хоатт сога «Хьай балхара дIа хIана яьннай хьо?» ХIаьта «Диктора болх маца бутаргба Iа?» наха оалачул дикагIа хет хьалхара хаттар цар деш.

— Вай къамаьл чакхдалалехьа, Лида, хьоца цхьа барт бе безам бар са. Нохч-ГIалгIай телевидене исторена, долче, вай халкъа историна а юкъеяхай хьо эггара хьалхара гIалгIай кхалсаг-диктор хиларах тарра. Иззал дукхача шерашка атта боаца из болх беча бе-бе хIамаш нийсденна хургда хьона: сакъердаме, хьай говзал-маькарал оарцагIъяккха езаш, хьаштдале, бIаргах хи тIадам боалаш а.... Тахан царех дувцаргдац вай. ХIаьта а хьогара дош даккха ловра сона, Iа царех дукха ца говш газет дешарашта дувцаргда, аьнна. Раьза йий хьо из де?

— Са цIи вай халкъа историна юкъеяхай, аьлар Iа. Сона хетачох, из сов чIоагIа да. Историна юкъе яххал айса дукха хIама даьд оалалургдац сога. Бакъда, сай болх геттара дукха безаш а из мамогга дикагIа бе гIерташ а хьаенай. ХIаьта сона карагIдаьнначун мах наха бергба. Из цаI да. ШозлагIдале, Iа лакхе ма аллара, диктор йолча хана сакъердаме а елха безам боагIаш а бе-бе моттигаш нийсъеннай. Iа сел чIоагIа дехар дой, газет дешарашта, царех дувца хьожаргья со.

— Вай лакхе ма аллара, укх деношка ткъаь итт шу дуз Нохч - ГIалгIай телевидени болх бе йолаенна. Хьайца болх баьча новкъосташка фу аргдар Iа, Лида?

— Ма хийра яьккхар Iа со царех «хьайца болх баьча новкъосташка», аьнна. Тхо-м тахан а цхьана да. хIаьта даим хург а да. Перестройкас, демократизаце а «гласносто а керда таронаш хьайийллай радио, телевидене, газетий болхлошта. Цхьан хана сона а телевидене журналисташта а дувца йиш хург ма йий, аьнна, дага ца хиннача хIамаех тахан гуччахьа дувц. ХIаране хийцца дIаол шийна хетар, хьула ца деш дувц шийна къувлачох. Цхьабакъда, перестройкас журналисташта еннача цу йоккхача паргIатоно дIадех цар шоай хIара дош дисталатта, алар, шоашта тIалатта бехктокхам царех хIаране кIоаргга кхетабар.

Сай къамаьл чакхдоаллаш са безам бар Нохч-ГIалгIай телевидене берригача болхлошта цIей даькъала дувцаш ловца баккха. Балха тIа даим аьттув балба цар!

— Лида, Iа баькха ловца дег тIара хьаллоац тха газета коллективо.

— Аз дег тIара баркал со «Хьаьша цIагIа» хьеха, аьнна, дехар даьча «Сердало» дешарашта а соца къамаьл даьчоа а.

М. МУСИЕВ.

Целинограде хинна Нохч-ГIалгIай общественно-культурни центра учредительни конференци

ТЕШАЛ ДУ
ТIЕМЕИ КЪАХЬЕГАМЕИ ВЕТЕРАНА, ЦIЕЧА СЕДКЪА, ДАИМЕХКА ТIЕМА I СТЕПЕНА ОРДЕНАШ ЕННАЧА Х. Р. ЕВЛОЕВА:

— ...1944 шера гурахьа Белоруссе территоре тIа Къулбаседа-Малхбузен фронте вар со. Ерригача фронташкара берригa нохчий, гIалгIай, къоаршой, балкхарой, калмыкаш вIашагIтехар Москвена юххе сборпункте. Из хала ди дар. Трибуна тIа латар эпсарий группа. Къамаьл даьча майора аьлар: нохчий, гIалгIай, къоаршой, балкхарой, калмыкаш шоаш баьхача моттигашкара дIабахийтаб, цар къамех бола салтий эскарера мукъабовлийт, тахан денз дIа уж салтий спецпереселенцаш, яхаш хургба...

Цхьа унзара хIама хилар цига. Эпсараши салтийи белхар, тIера погонаш Iоккхувсар, хьайоахар орденаши медалаши, трибуна тIа лаьттарашка цIогIарч деттар: «Оаха шо цIаккха дехкадацар, оаш тхо дехкад! Фуд оаха даьр? Тхо немцашца тIом беш долча хана, шо тха дезалашца тIом беш хиннад...» Трибуна тIа лаьттараш а белхар: «Оаха фу дергда? Оаха кхоачашдер правительства тхоашта тIадилла гIулакх да».

Дикъ шера тIем тIа латташ дукха хIамаш бIарга дайра сона. Дукха хIамаш лайнадар аз, бакъда цIаккха веха вацар со. Цу дийнахьа эггара хьалха а тIеххьара а вийлхар со...

автономни республикацара бувзамаш чIоагIдара, школашка наьна мотт Iомабе хьалаш хьадара гIодергда, центрана болх бе помещени къоастаергья, кхыдола Кавказа къаьнача халкъий йIаьхий культура юхаметтаоттаярца дувзаденна, лоархIаме дешаш къоастадеча гIо дергда, аьнна.

Учредительни конференце хержар нохч-гIалгIай общественно-культурни центра совет. Цун кулгалхо хержар С. С. Героев. Цо аьлар:

— БIаьха никъ ба общества нийсхонга кхача гIерташ хьабенар, хIаьта дукха духьаленаш яха а йийзай цун. БIаьха, хала никъ баьчул тIехьагIа дукъа тIа баьлча совцаш оамал я лоамарой: салаIа, тIехьашкахьа юха хьажа, кхы а дикагIа низ Iоабе, цул тIехьагIа дIахо урагIа гIоргболаш. Цудухьа дагадох вайна дIадахар, тешшаме хьалхашкахьа гIоргдолаш. Цу гаьнача, эггара йоккхагIйола халонаш вахара тIаэттача хана а нах шоаш нах болаш бусаш хиннаб. Из Iалаьмате доккха рузкъа да. Вай тешаш да лаьтта йIовхал а хьаькъал а совдаргхиларах. Из йIовхал а хьаькъал а луш дараш вай воаш, вай Даьхе хургхиларах...

Конференци чакхйоаллаш цига доккха цIей хилар. Макенскерча фольклорни группа кийчдаь халхараши иллеши дар импровизированни концерт дIадсладаьраш. Цига хьинаре дакъа лаьцар Балкашинерча, Целеноградерча самодеятельни артисташа. Укхаза иштта хилар лоамарой халхар дикагIа дара кIантий яхье бовлар а.

Къамашта юкъера гIулакхаш

МА СОВЦА ДУКЪА ТIА ДАЬЛЧА...

1944 шу 23 февраль нохчий а гIалгIай а халкъашта боккха бала тIаэтта ди: «цу дийнахьа малх хьагуча а баланзар». БIарчча халкъаш шоаш даьхача моттигашкара арадоахаш Iодахьийтар сталиницина эггара унзарагIа дола зулам дар.

Масехк сахьата даьхенах, матсриальни духовнии культурах даьхар халкъаш, къаман курал йохайир. Герз тIаоттадаь вокзалашка, цул тIехьагIа товарнякашта, тIаккха мычахьа буг ца хойташ дIабигар нах.

Дувцарах саг тешаргвоацаш хIама дар тIаэттар. Мехка политически карта тIара цIаьхха дIаьялар республика — цу хана «сийлахь сталински конституци» оалаш хиначо белгалдаь ма хиллара, кхычар санна бокъо йолаш хинна республика. Цига даьха халкъаш «спецконтингент» хинна дIаэттар. Уж дIабоаржабир Казахстане шерача аренашка, Киргизе лоамашка.

ТЕШАЛ ДУ
Д. С. АУШЕВА
КЪАХЬЕГАМА ВЕТЕРАНА:

— Цу шера 17 шу доалаш вар со. ЦогIарч, наьна бIаргех Iоуха хий, цIенах доалаш хилар дагадоагIа. Укхаза доагIача хана боккха дезал бар тха, хIаьта хьа а кхаьчар... Iа дар, вагонашка шийла яр, байнараш а дийнабарашца цхьана «баьхкар». Укхаза хIара дезало вахар дIадоладир веннар дIаволлаш. ВIалла дицлац сона тхой да валар. Из, цIе бIухо хинна, граждански тIем тIа Орджоникидзе кIал кулг яздаь грамота, еннар, цу хана хала чов еш топ кхийтта хиннар лаьца дIавига вера комендант. Бахьанаш лехацар — кхоачамболаш дар спецпереселенец вале. Дега ла магaнзар цIаьхха а тIаоттадаь Iазап — из детта ца луш сецар, баррингача дезала бIарга а гуш Iокхийтар да. ТIехьагIа городе вера со, вагоноремонтни заводе балха эттар, иштта цига болх беш дерригa вахар а чакхдаьннад. Заводера вахав со пенси а.

— Ца довш дIалхардайлар тхо, — дагалувц «переселенцаша», дог раьза а долаш вежарий хьисапе тхона гIо деш казахаш, эрсий, украинцаш, киргизаш, немций хилар бахьан долаш, царца цхьана дахаш чакхъдаьннад тхо. Цу халача шерашка тхона бокъонца дайзад маьнха цхьа чIегилг нийсса ахъяккха яхалга фуд. Вай халкъашта юкъера доттагIал — из эггара дезагIа дола хIама да.

...Цу дIаьхача шерашка дукха хIамаш бIаргадайнад. Дуккхача халонех чакхбувла бийзаб лоамарой. Эггара халагIа дар 1957 шера «гешт ду» аьнна правительства, къиноех тхо цIендеш санна даь хIама. Дукха ха йоаццаш репрессированни долча халкъий бокъонаш юхаметтаоттаяра хьакъехьа деклараци тIанийцар СССР Лакхехьарча Совето. 46 шу тIехьадиса дале а цу документу наьха дегашка тешам боссабу кхоане дикагIа хургхиларах. Тахан вайнах, дIаяхача ханах юхебиса ги боаллача мухьагIа мукъа а баьнна уйлаш еш ба ший къаман кхоанен, цун культура, нравственни цIенон. Из бахьан долаш да тахан областе нохчгIалгIай общественно - культурни центр хьаяра йолча учредительни конференце уж гулбалар.

...Цу дийнахьа областной центра машиннаькъахой Дворенце чIоагIа дог тохадолийташ вIашагIкхетараш хилар аксакалий а кагийча наьха а, цаIаш нийсагIдар лохаш къувсаш бар, вожаш хьаькъале хьехараш деш бар.

Гулбеннараштa хьалхашка къамаьл дир инициативни группа кулгалхочо С. С. Героева. Цо нохчийи гIалгIайи халкъий историе экскурс а яь, дийцар казахстанцашцарча доттагIалах, чIоагIа сагота всламш хьоахадир бIаьшеренашка даьша гулъяь духовни маьхаленаш йоалаш-йоалаш дIайолаш латташ хиларах:

— БоккхагIбараш бовш кIезигкIезига дов вай а. Иштта хургда, нагахьа санна вай культура, вай мотт вай бераша лора ца бой, дегIа ца боалабой, бIаьшарашка нийсдаьча законегIа уж ца бахе, нагахьа санна вай боккхийча нахаца цхьана из дерригa дIадала дезаш дале фуд къам хиларга хьежжа вайга дусар? ГIулакх цу тIа ца кхачийта вайна гIо дергда культурни центро.

Цул совгIа, центро де лерхIар — къамашта юкъера гIулакхаш эргадоахаш тоадар, пачхахьалкхеннен къамаштен юкъера гIулакхаш вIаши тардеши областе дахача къамий а народностий а культураш вIаший йIаьхий еши.

— Вай «ак» ях къамашта юкъера барт эгIабара, вIаший гоама хилара, вай «ак» ях къамашта юкъе юкъ ехкара. Со тешаш ва вай хIанзарча тIехьен хьаькъал хургхиларах дерригача халкъашца бокъонца дола доттагIал леладе ховш хиннача нохчаштен гIалгIаштен тара хила. Сона хетачох, кхыча къамагIа болча нахацара безам белгалбоахаш оаха вIалла а лохдалийтац, дукхагIа лакхду, тхоай халкъа сий.

Цу хьакъехьа да тIемеи къахьегамеи ветерана А. А. Тангиева къамаьл: дерригача къамашта юкъера доттагIал чIоагIде деза, цхьабакъда чIоагIа лархIа а леладе а деза халкъа Iаьдалаш, наьна мотт Iомабе беза бераштa, саг йоагIача-йодача, хьалха а санна, хоза хилийта гIерта деза, халхараш де, безам баа, сакъердаме хилийта еза...

«Вайнах» яхача республикански культурни центра цIерагIа къамаьл дир А. Р. Сайдулаева, ЦСХИ преподавателa, халкъа тIаэттача балах а кхоаненга дог доахаш хиларах а дийцар пенсионера С. Хамхоева, ДСУ участка начальника И. Генишева, «1 Мая» яхача Балкашински районерча колхоза ветгехника П. Уциева, Макински нарсуда юридически отдела заведующе И. Дзаурова, ЦГМИ воккхагIволча преподавателa С. Евлоева.

ЧIоагIа наьха дегашка дувшаш лар пединститута студентка Эгиева Фонас аьнна дешаш:

— Хьамсара са мехкахой, сона цIаккха а бIаргабайнабац тахан миссел дукха гулбенна са халкъа викалаш. Цхьан хана вIашагIкхета йиш йоацача оттадаь хиннад шо. ХIанз вай юхаметтаоттаде деза дикагIа мел дар, воай халкъа традицеш.

ЧIоагIа дог тохадолийташ къамаьл дир мединститута лаборантка М. Цолоевас:

— Сога ца кхоачаш дукха хIамаш дисад вай халкъа Iаьдалех, культурах, меттах. Иштта из ца кхоачаш биса дукха ба са ханара нах. Цудухьа сона хет вай вIашагIкхетанза даргдоацаш, культурни центр хьаянза яргйоацаш. Нагахьа санна согара новкъостал эше — чIоагIа гIадъяха из аз дергда.

Демократически собране хила доагIача тайпара, хIара саг ший лоIаме ва моллагIа шийна хетар, проблема мишта къоастайнча бакъахьа я дIаала. Иштта хилар конференце венача, ший цIи яккха ловш воацача цхьан хьаьшо даь къамаьл. «Со — магометанин ва», доккхал а деш, аьлар цо, иштта аьлча аксакалашта хьехар де, ший бокъо йолаш санна.

Конференце хиннараша хьаллацанзар цун къамаьл: трибуна тIара Iовала вийзар цун.

«Казахски мотти культуреи» яхача общества цIерагIа гулбеннарашка моаршал кхайкадир, хIаьта центр беркате болх беш хилар ловш ше волга дIахайтар инженерно-строительни института преподавателa Ж. У. Аубакировс.

ЧIоагIа теркам тIабахийта ладийгIар зале баьгIараша К. О. Омарова, парте обкома шоллагIча секретара, Казахски ССР халкъа депутата къамаьлага.

— Кхело вIашагIтехад вай халкъаш — казахий, эрсий, украинций, немции, корейций, нохчий, гIалгIай халкъаш, чIоагIдаьд царна юкъера бувзамаш — вошала, доттагIала, хало а, Iазап а цхьана такхара бувзамаш.

К. О. Омарова чIоагIа хьаллаьцар общественно - культурни центр вIашагIйоллар, белгалдаькхар культурно - просветительни центраша къамашта юкъе нийслуш йола дукха ира проблемаш дIайоахача гIо дергхилар, цо дош делар партийни советски органаша

ТЕШАЛ ДУ
Р. Т. ЧЕМУРЗИЕВА, ОБЛИСПОЛКОМА ГЛАВПЭУ СПЕЦИАЛИСТА:

— Сай нанас дувцаш хезад сона мел хала теда дийзар вахара овлаш, мел атта дацар кердача моттиге вахар дIадоладе. Тхона хьалха а яьнна удаш яр «сийле», вайцига боагIараш «наьха кортош доахараш», «даьхе ехкараш» ба яхаш. ТIехьагIа, ха дIаяхарца гуш хилар тхо фу нах да. Укхаза баьхача наха хайра тха кхалнах — кулгаца хIама хьаде ховш — хIама тега, дага, хьийзача тхах хIамаш е ховш хилар. Цул совгIа, чIоагIа эхь-эздел долаш, десала сий лораде, лоаттаде ховш хилар. Дика гIулакхаш дайзар царна тха къонахашкара — цIекий тоае, нувр, дирст хьае, иккаш, маьчаш е ховш уж хилар. ХIаьта мел чIоагIа лорадора цар доттагIал, мел чIоагIа хулар цар денна дош?

Хала хете а вIаши къаьста даха дийзар тха, хIаьта гIомарагIа хий чудодаш санна дIаьялар тха культура. Дика деций из дерригa а дIадаьнна. Культурни центр хьаяр — из нах вIашагIкхетар, историе, вай халкъа культурана, искусствана пропаганда яр да.

М. СТРЕЛЬЦОВА,
«Целиноградская правда» корр.

СУРТА ТIА: конференци йолча хана.

Ю. КАЗАКОВА сурт.
(«Целиноградская правда», 1990 шу, 23 мая).

Спорта хоамаш

Ший аргIанара ловзар Грозненски «Терека» футболисташа чакхдаьккхар дIададахача шоатта дийнахьа Волжскерча «Торпедаца».

Матч дIайолаелар вай мехкахоша сихха атака а еш. Царех цаI вайчар аьттув боалаш чакхъяьлар. «Терека» капитана Идигов Руслана чутехар бургац. Счет 1:0 хилар.

Цхьабакъда цул тIехьагIа хиннар кегаденна ловзар хилар, дуккха нарушенеш а еш. Из хьахьокх вай командацара шиъ «Шамханов Авалуи Недуев Сайд - Махьмади) командана юкъера юхаваккхаро. Команда кIезигъенна чул тIехьагIа грозненцаша шоашта кхозза бургац чутохийтар. Цхьакха цхьа бургац юхачутоха вайчар вIаштIехьдаьннадале а счет 2:3 йолаш «Терек» ийшар.

* * *

ДIадахача шоатта дийнахьа Грозне моттигера «Локомотив» ший стадионе тIаийцар Дагестана столицера машиннаькъахой. Уж командаш ловз Къулбаседа - Кавказски машиннаькъа производственни коллективай командашта юкъе футболагIа ловзаш хьалхле яккхара.

Ловзар вай футболисташкахьа совле йолаш дIадахар. Счет 2:0 йолаш грозненски «Локомотив» котъяьлар.

* * *

Къаьстта наьха теркам тIаозаш хилар Стари Сунжера «Кооператив» яха командеи ЧИГПИ студентташца вIашагIкхетар хилар. 30-лагIа минист йолаш счет хьайийллар старосунженец Тагиров Рамзана хIаьта шоллагIа тайм йолаш командерча цун новкъосто Ветряков Сергея баьккха толам дIачIоагIбир.

А. ИЗМАЙЛОВ.

Редактора зам.
М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

31 МАЙ

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.20 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.50 — СССР КГБ доазув лорадеча бIухой образцови оркестр ловз.
9.15 — «Пресс-клуб» яхача кхоллама объединене» хьагойт...
11.15 — «Кхоана — премьера». СССР халкъа артиста В. Плучена кхолламах.
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
15.30 — ТСН.
15.45 — «ВIаргаш дайна оалхазар» яхаш берашта дола фильм.
16.50 — «Нанеи Марейхеи» яхача документальни фильма премьера.
17.30 — ТелетIий. Москва — Бостон. Сага экологически ихераизле.
18.30 — «Ха. ТСН.
19.00 — «...16 шу даланзеи бонкхагIеи».
19.45 — «ЛагIаш» яха художественно - публицистически программа.
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — Эфире музыка я.
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Документальни фильм.
8.35 — «Шехерезада» яха Н. Римский - Корсакова симфонически сюнта.
9.20 — Документальни фильм.
9.40 — «Здравствуй, музыка!»
10.00 — «Говра баьреш» яха берашта дола фильм.
11.05 — РСФСР городий телестуди. «Сагаалган — кIайча бетта цIей» (Улан-Удэ).
11.45 — Ритмически гимнастика.
12.15 — «Паччахьалкхен доазо» яхача телефильма юхагойтара сеанс. 2-гIа фильм — 21-ча шерара машара ахка». 1-ра сери.
15.30 — Мультфильм.
16.10 — «Вовшех дагадовлий вай» (нохчий меттала).
17.00 — Информационно-публицистически программа.
17.30 — «Дунхаеза мелодеш» яха «Северный» совхоза къахьегамхоша еннача заявках оттаяь музыкальни передача.
18.00 — «Лаьттеи кортамукъалеи». Республикера ахархой боахам дегIабара проблемаех. Телефонаш: 22-26-68, 22-01-65, 22-93-92.
19.00 — Информационни программа. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!

1 ИЮНЬ

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Мультфильмаш.
9.00 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».
9.45 — «Дега илли» яхача документальни фильма премьера.
10.15 — «ЛагIаш» яха художественно - публицистически программа.
11.30 — «Дунеи гонахьа» яха альманах.
12.30 — Ха. ТСН.
13.30 — ТСН.
15.45 — Документальни фильма премьера.
16.25 — ДIалохк РСФСР заслуженни артистка Г. Шондыбаева.
17.00 — Останкино Концертии студе педагоги, композитори дирижери волча Г. А. Струевцара вIашагIкхетар.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
19.30 — «Кинопанорама».
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — Коллаж.
22.05 — «Фу? Мичахьа? Маца? яха брейнг-ринг.
22.50 — Из хиннад... хиннад...
23.10 — Взгляд.
00.55 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Документальни фильм.
8.45 — «Египтера бийсаш» яха фильм-балет.
9.25 — Документальни фильмаш.
9.45 — «Говра баьреш» яха берашта дола фильм. 2-гIа сери.
11.00 — «Музыканташа музыках».
11.45 — «Паччахьалкхен доазо» яхача телефильма юхагойтара сеанс. 2-гIа фильм — «21-ча шерара машара ахка». 2-гIа сери.
15.35 — «Душе людской нельзя без красоты» яха концерт (юхагойтар).
16.05 — «Тахан кхашка» (гIалгIай меттала).
16.20 — Реклама.
16.30 — «Отчет йо депутаташа» (нохчий меттала).
16.50 — Киножурнал.
17.00 — Информационно-публицистически программа.
17.35 — Кагирхой видеоканал.
19.15 — Премьера хиллачул тIаьхьа (нохчий меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Информационни программа.
00.00 — Волейбол. Дунен тIарча лигай хьалхе. МаIанах. Сборни СССР — сборни Япони.

РАДИО

31 МАЙ.

ЕРА

7.30 ДоагIаш деш дола къамаьл.
7.40 Объявленеш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30—9.00 Лирически илле концерт (гIалгIай меттала).
11.15 Депутата позици (нохчий меттала).
11.30 Коопераце «ткъамаш айлуш доагIа». Кооператорех дола дувцар.
11.45 — 12.00 Рейса эффект (гIалгIай меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 Хьайбаш леладерашарендатораш болча (гIалгIай меттала).
17.30 Реклама.
17.45 КПСС советски политически системеи обществана перестройка ечара цун лоархIами. Беседа.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 Халкъа музыка (нохчий меттала).

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культуре — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ03053. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1783.